

Myntfunn på Skagen i Seivåg

Ettersøk og maskinell sjakting av mulig myntdepot

Jørn Erik Henriksen

Tromsø Kulturhistorie nr. 63 2021

Norges arktiske universitetsmuseum, UiT Norges Arktiske Universitet

ISBN: 978-82-7142-213-4

ISSN: 2535-4248 (elektronisk utgave)

Prosjektansvarlig UM: Anja Roth Niemi

Prosjektet er bekostet av Riksantikvaren

Foto: Norges arktiske universitetsmuseum - UiT Norges Arktiske Universitet

Kart og illustrasjoner: Jon G. Blom, UM

Gjenstandsfoto: Johan E. Arntzen, IAR

Fotogrammetri: Jon G. Blom, UM

Tekst, fotografier, illustrasjoner etc © Norges arktiske universitetsmuseum hvis ikke annet er oppgitt.

Forsidefoto: Undersøkelsesområdet på Skagen under sjakting

Myntfunn på Skagen i Seivåg

Ettersøk og maskinell sjakting av mulig myntdepot

Jørn Erik Henriksen

UiT Norges arktiske
universitetsmuseum

Lokalitet: Skagen

Id.nr.: 176513

Kulturminnetype: Depot/boplass

Undersøkelsesår: 2020

Areal: undersøkt/utgravd areal

Tiltakshaver: Riksantikvaren (Statsbudsjettet post 70)

Kommune: Bodø

Fylke: Nordland

Gnr/bnr: 80/53

Koordinater: UTM Sone 33 N: 478094 Ø: 7457598

Feltleder: Jørn Erik Henriksen

Prosjektansvarlig: Anja Roth Niemi

Rapport: Jørn Erik Henriksen

Dato: dato rapport levert

Prosjektnr.: A49370

Ephorte: 2016/4672

Aksesjonsnr.: 2020/85

Fotobase: Fotobase nr. TSAD

Gjenstandsbaser: Ts.16056

Sammendrag

UM gjennomførte ettersøk av myntfunn av til sammen 18 mynter datert siste halvdel av 1000-tallet funnet med bruk av metallsøker på et begrenset område av et jorde på Skagen på Straumøya i Bodø kommune 2013 og 2014. Nordnorsk metallsøkerklubb gjorde søk i forkant av undersøkelsen 25.-27. 9.2020. Fra 28.9. – 2.10.2020 utførte UM maskinell sjakting i kombinasjon med metallsøk for å undersøke pløyselag og undergrunn på funnstedene.

Til sammen ble det funnet ytterligere 16 mynter, i hovedsak med lik datering og proveniens som de tidligere myntfunnene. Klippesølv, spenner og andre gjenstander med lik datering ble også funnet. Anleggsspor som viser høy aktivitet ble funnet under flateavdekkingen. Blant disse ble deler av en sannsynlig naustbygning dokumentert, og datert med to dateringer til 1040 -1204, samtidig med myntfunnene

En nedgravning og et stolpehull ble datert henholdsvis 774-877, og 903-1024 i vikingtid, mens, veggrøft, kulturlag ble datert med hver sin datering innenfor tidsrommet 1030-1158. Ingen depotsteder ble påvist, og relasjon til anleggene i undergrunnen er med få unntak usikker. Spredningen av mynter og funn kan trolig ikke forklares med utpløying alene. Konklusjonen er at myntene og andre gjenstander er spredt gjennom stor aktivitet i tilknytning til vareutveksling og produksjon som tok til i vikingtid og nådde sitte klimaks i begynnelsen av tidlig mellomalder

INNHold

Figurliste	1
Tabelliste	1
Innledning	2
Bakgrunnen for undersøkelsene	2
Forundersøkelser	2
Berørte kulturminner	3
Gjennomføring	3
Tidsrom, deltagere	3
Forløp	3
Undersøkelsesforhold	4
Formidling	4
Kontakt med tiltakshaver og andre	4
Beliggenhet og kulturmiljø	4
Lokalisering	5
Topografi, vegetasjon og berggrunn	5
Øvrige registrerte kulturminner	6
Tidligere arkeologiske undersøkelser i regionen	9
Undersøkelsens relevans	11
Kultur og bosetningshistorie	12
Målsetting	15
Problemstilling	15
Undersøkelsesmetode og dokumentasjon	18
Feltmetode	18
Digital dokumentasjon	18
Prøveuttak	18
Kildekritiske forhold	19
Observasjoner og Resultater	19
Stratigrafiske forhold	19
Strukturer	20
Funn	27
Gjenstander av metall	27
Prøver	28
Analyse	31
Dateringer	31

Typologi og kronologi	32
Funnspredning	36
Bosetningsspor	38
Diskusjon og oppsummering/konklusjon	39
Funnene i lokal og regional kontekst	39
Litteratur	41
Vedlegg	44

Figurliste

Figur 1 Oversikt, Skagen i Seivåg og sjaktene 2020.....	5
Figur 2 Fotogrammetri, oversikt sjakter. Ferdig avdekket.....	17
Figur 3 Plankart og tolkning av registrerte anlegg, nordre del av felt.....	20
Figur 4 Plankart og tolkning av registrerte anlegg, søndre del av felt.....	21
Figur 5 Fotogrammetri av naust med snittlinje	22
Figur 6 Fotogrammetri av profil, med trekull, kjøllrenne (?) og datering markert- naust.....	23
Figur 7 Fotogrammetri av aktivitetsområde – konsentrasjon av anlegg. Snittene til profilene i fig. 8 er markert	24
Figur 8 Fotogrammetri av profiler i aktivitetsområde – samling av anlegg.....	25
Figur 9 «Snitt» av profil. Fotogrammetri viser ikke mer enn bildet viser: ca. 5 cm homogent kulturlag.....	26
Figur 10 Profilbilde av A490, mulig vegggrøft. Avrenningsspor under selve fyllet i grøften (?)	27
Figur 11 a (advers) og b (revers). Ts. 16056.6: Mynt, Sven Estridsson	34
Figur 12 Ts.Ts.16056.26. Kamfragment. Øyes type E5.1.....	34
Figur 13 Ts.16056.24: «Guds lam» spenne	34
Figur 14 Ts.16056.18: Vektlodd med fem inngraverte punkter.....	35
Figur 15 Ts.16056.22. Fragment hakkesølv. Spor av ornamentikk	36
Figur 16 Funnenes distribusjon. Kun vektlodd markert på nederste bilde, lengst i sørvest (Ts.16056.19) er funnet i en kontekst som kanskje ikke er beveget av pløying. Relasjoner til anlegg er vanskelig å påvise sikkert (Mulig unntak for den sørlige delen av området).....	38

Tabelliste

Tabell 1 Katalogiserte gjenstander, oversikt.....	27
Tabell 2 Oversikt over trekullprøver	29
Tabell 3 Oversikt over analysert beinmateriale.....	29
Tabell 4 Oversikt over C14-dateringer	31
Tabell 5 Vurdering av myntmaterialet fra Skagenundersøkelsen 2020.....	33

INNLEDNING

BAKGRUNNEN FOR UNDERSØKELSENE

Metallsøk i området Skagen, Bodø kommune i 2013 (Ts13807) og 2014 (Ts13896) resulterte en mengde funn i pløyselaget som kan antyde at stedet kan inneholde strukturer som er utsatt for pløyeskader, som for eksempel myntdepot og/eller graver..

Funnet er beskrevet i Svein H. Gullbekk og Anette Sættem (2019) «Norske myntfunn 1050-1319. Penger, kommunikasjon og fromhetskultur». 2019, Dreyers Forlag, Oslo:

«Depotfunn 340. Skagen gård, Seivåg, Bodø 2013, 2014.

20 mynter, hvorav 18 eldre enn 1319. Metallsøkerfunn. Det første søket i 2013 resulterte i funn av seks mynter (UMK 2378). Året etter ble det arrangert et organisert søk av Nordnorsk Metallsøkerklubb med representanter fra fylkeskommunen til stede. Det ble funnet 14 mynter (UMK 2354), mulig hakkesølv, en mulig dyrefigur, en mulig fibula, fire beslag, to ukjente gjenstander og tre mulige båtnagler. Funnene tolkes som utpløyde depotfunn. Bestemmelsene er foretatt på bakgrunn av bildemateriale, og katalogreferansene må derfor betraktes som veiledende. Alle funn er gjort i pløyselaget på dyrket mark. Tpq: 1067.»

Myntene er kronologisk avgrenset til en kort periode i sein vikingtid og tidlig mellomalder, og dateringene antyder at myntene var deponert/mistet på stedet som en enkelthendelse, eller over en kort tidsperiode noe forut for 1080-1100. Beslag, mulig fibula og mulige båtnagler kan stamme fra en eller flere utpløyde graver. Faren for at strukturer som kunne relateres til et depot, graver eller andre strukturer som kan forklare konsentrasjon av mynter og andre gjenstander i pløyselaget på stedet sto i fare for å forsvinne, utgjorde bakgrunnen for at UM – Norges arktiske universitetsmuseum prioriterte lokaliteten for sikringsundersøkelse til truede kulturminner i de tilfeller hvor reglene i kulturminneloven § 10 ikke kommer til anvendelse. Melding om sikringsbehov for automatisk fredete kulturminner, statsbudsjettet 2020 kap. 1429 post 70 for 2020 ble i brev av 14.01.2020 fra Norges arktiske universitetsmuseum sendt Riksantikvaren. I brev av 14.02.2020 ble revidert melding om sikringsbehov oversendt Riksantikvaren. Som tillegg til søknaden av 14.01.2020 over prioriterte sikringsbehov var det føyd til id 176513, Seivåg, Skagen, Bodø kommune.

I brev av 16.06.2020 fra Riksantikvaren til Norges arktiske universitetsmuseum ble det gitt tilskudd til sikring av id 176513, inntil kr. 462.264, -. Norges arktiske universitetsmuseum gjennomførte sikringen i perioden 28.9. - 2.10.2020. Endelig frist for rapportering av sikringsundersøkelsen er satt til 01.11.2021.

Forundersøkelser

Nordland fylkeskommune arrangerte systematiske søk for å utrede det foregående årets myntfunn. Arbeidet ble utført av medlemmer i Nordnorsk metallsøkerklubb og representanter fra NFK i 2014. De samlede mynt- og metallfunnenes fordeling og

arkeologiske vurderinger av stedets topografi utgjorde NFKs grunnlag for å registrere en fornminnelokalitet (Askeladden id. 176513) som dekker det meste av «eidet» mellom Skagvika og Stabburskråga, Gnr./bnr. 80/53, ca. 17598 m2 med sikringssone.

Berørte kulturminner

Sikringsutgravningens fokus er området der de konkrete funnene av eldre mynt ble gjort i 2013/2014, kun fire av myntene er lagt inn som enkeltminner i askeladden (176513-1,2,3 og 6). To myntfunn fra tidlig nytid (1621 og 1644 – Kristian 4). ble ikke ansett viktige for defineringen av undersøkelsesområdet (176513-4 og 5). Kart utarbeidet av NFK over de eldre myntene dannet grunnlag for å anslå det aktuelle undersøkelsesområdet til c. 2000 m2 (UM-prosjektplan). Dette utgjør drøyt 11 prosent av lokaliteten.

GJENNOMFØRING

Tidsrom, deltagere

Undersøkelsen fant sted i perioden 28.9. - 2.10.2020. Anja R. Niemi var prosjektleder, Jørn E. Henriksen var feltleder og Jon G. Blom var ansvarlig for digital dokumentasjon. Arkeolog og leder i Nordnorsk metallsøkerklubb (NNMSK), Tor-Ketil Krokmyrdal var feltassistent med særlig ansvar for metalløking. I samforståelse med UM gjennomførte NNMSK klubbturn som frivillig egeninnsats i perioden 26-27. september 2020, under ledelse av Krokmyrdal. I noen grad stilte medlemmer fra NNMSK opp som frivillige for å hjelpe til med søk i de oppgravde massene fra sjaktene når det ikke var fare for konflikt med gravemaskin, samt i sjakteområdet etter at jorda var lagt tilbake på plass, og gravemaskinen var fraktet vekk.

Forløp

Forarbeid i forkant av utgravning ble utført av feltleder over to dager i september 2020, mens tre ukesverk ble benyttet i felt i perioden 28.-9 – 2.10. Frivillig innsats av NNMSK var betydelig, uten at ukesverk er registrert for denne innsatsen. 11 personer har bidratt med funn fra klubbturen 25.-27. september, en person søkte gjennom massene etter at de var lagt tilbake. Førreformatoriske funn ble ikke gjort i den omgangen. I tillegg var til sammen fire personer innom og hjalp til med å søke gjennom oppgravde masser.

Mandag 28. ble benyttet til å gå gjennom funn og distribusjon med Tor-Ketil Krokmyrdal, få disse på kart, og visualisert med markører fysisk i felt. Tykkelsen på matjordlaget ble undersøkt med jordbor. Ut fra dette grunnlaget ble den praktiske planen for gjennomføring lagt. Move maskin AS ved Magne Ove Olsen var engasjert til å føre gravemaskin i perioden 29. -9. 2. 10. Maskinen var en Cat 307.5 på 8,2 tonn. Maskinen var utstyrt med stålbelter m/ gummipads, rotortilt og en grabb med 1,4 m bredt flatt skjær. Flateavdekkingen og utgravning ble gjennomført tirsdag 29. til fredag 2., formiddag. Siste dokumentasjon og tildekking av strukturer ble gjennomført samtidig med at gravemaskinen begynte å fylle tilbake masse i sjaktene der det var mulig.

Gjenleggingen ble ferdigstilt fredag etter lunsj.

Undersøkellesforhold

Undersøkelsen foregikk i fint høstvær. Lav sol utgjorde noen utfordringer for fotodokumentasjon, men utover dette var det tørre og fine forhold under utgravningen. Logistisk sett var det en stor fordel at feltet ligger i umiddelbar nærhet til herskapelige Skagen gaard, hvor feltarbeiderne bodde under undersøkelsen (unntatt natt til tirsdag 29.09.20, da stedet var fullbooket. Saltstraumen hotell på Knaplundsøya en drøy mil fra Skagen Gaard ble derfor benyttet denne natten). Lunsjrom, vask/toalett og andre bekvemmeligheter på Skagen gaard var lett tilgjengelig under utgravningen. En gårdsvei ned til undersøkelsesområdet tilbød problemfri frakt av gravemaskin inn og ut av feltet.

Formidling

Stedet er lettest tilgjengelig via privat gårdsvei som tilhører Skagen gaard, med skilting som opplyser om at veien er unntatt fra fri ferdsel. Dette ser i hovedsak ut til å bli respektert, i tillegg til at utfart til området generelt var begrenset som følge av Covid-19 restriksjoner. Det ble derfor ikke registrert tilfeldige besøkende under feltarbeidet. Restriksjoner for smittevern, i henhold til nasjonale retningslinjer og prosjektets SJA gjorde arrangementer som «åpen dag» eller lignende uaktuelle, men det var åpent for interesserte å ta kontakt for å melde besøk under betingelse av forutgående kontakt med feltleder for å avklare hvordan og når besøket kunne foregå. Under dette feltarbeidet ble det avtalt møte i felt med representanter fra Saltstraumen historielag. Dette ble avholdt på ettermiddagen 1.10.20, slik at nasjonale retningslinjer for å forhindre smittespredning av Covid-19 lett kunne iverksettes. Det vil si at totalt antall tilstedeværende ikke oversteg 10 personer, og at møtet ble avholdt i friluft med behørig avstand mellom personer i felt. Feltleder ga en omvisning i felt, og oppsummering av inntrykket fra funn og tentative tolkninger av disse. 2.10.2020 fikk vi besøk av Avis Nordland og fotograf Tom Melby, som også var avklart på forhånd, med samme betingelser som foregående møte. Intervju av feltleder ble foretatt over telefon (ved Esben Bless Stenberg, AN). Innslaget «Bemerkelsesverdige funn i Saltstraumen» ble publisert i AN 6.10.2020.

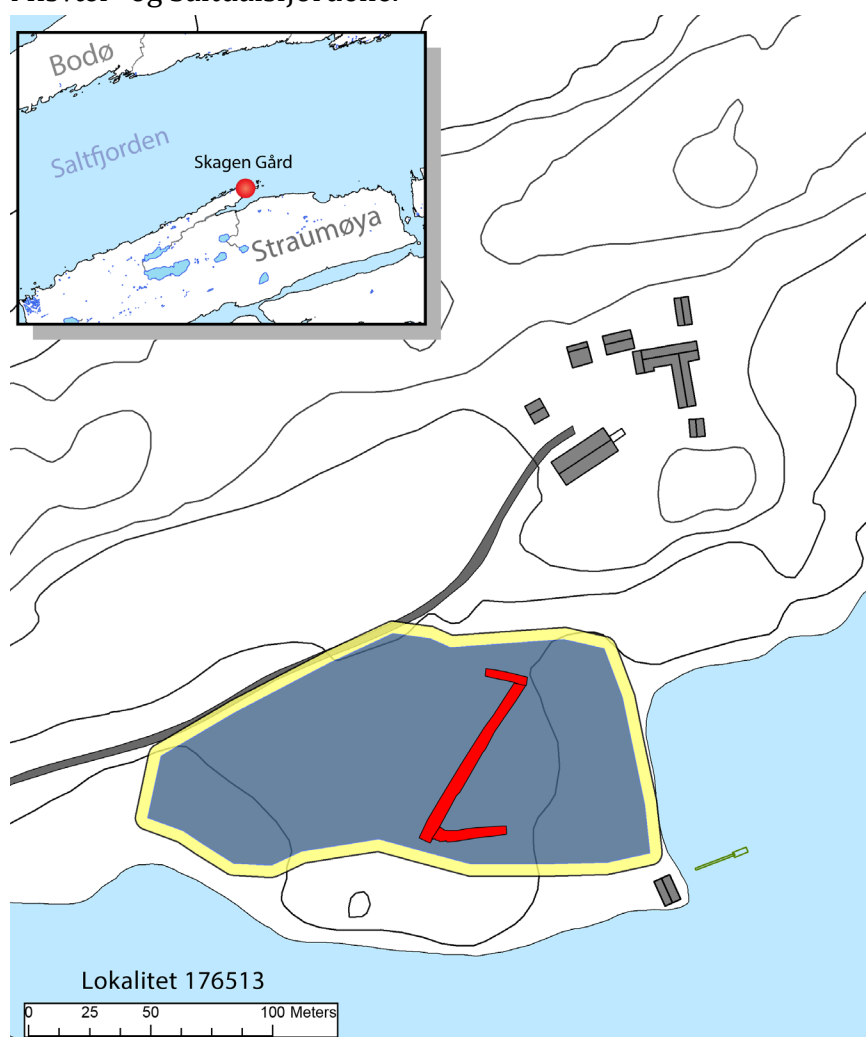
Kontakt med tiltakshaver og andre

Riksantikvaren står formelt som tiltakshaver, og det oppsto ikke forhold som gjorde det nødvendig å etablere kontakt under avvikingen av feltarbeidet. Grunneier Rune Ellingsen, medeier i Skagen Gaard AS, Pål Inge Skjegstad og maskinfører Magne Ove Olsen var i varierende grad tilgjengelige som lokale ressurspersoner, hjelpelige med praktiske løsninger, formidlere av lokalkunnskap og lokalhistorie, o.a.

BELIGGENHET OG KULTURMILJØ

Lokalisering

Området Skagen (ofte kalt Seivåg-Skagen) ligger på sørsiden av Saltfjorden. Lokaliteten ligger på sørsiden av Skagen, som er en liten nordøst-vendt halvøy i Seivågen på nordsiden av Straumøya (Fig.1). Avstanden over fjorden til Bodø er ca. seks km i luftlinje mot SSØ, og langs veien fire mil fra byen via Tverrlandet – Løding – Hunstad. Dette utgjør en drøy halvtimes kjøretur fra Bodø. Skagen ligger rundt fem kilometer vest for den sterke tidevannstrømmen Saltstraumen i sundet over til Knaplundsøya øst for Straumøya. Straumen er blant verdens kraftigste tidevannsstrømmer, men også den viktigste av passasjene til Skjerstadvjordbassenget sjøverts, med sidefjorder som Misvær- og Saltdalsfjordene.

Figur 1 Oversikt, Skagen i Seivåg og sjaktene 2020

Topografi, vegetasjon og berggrunn

Terrenget er jevnt avflatende ned mot Seivågen øst, og består av dyrket mark. Lokaliteten strekker seg mellom strandlinja i øst og gårdsvegen i vest. De fleste funnene har framkommet i et nord-sør orientert belte i dyrkamarka ca. 15 moh, mellom to høydedrag i nord og sør, like ovenfor og vest for skråninga ned mot strandlinja.

Undergrunnen består hovedsakelig av fin havavsatt sand, skjell og korallfragmenter under pløyselaget. Dette varierte fra 0,2 – 0,3 m i tykkelse.

Lengst sør i undersøkelsesområdet lot det seg ikke gjøre å få jordboret med til undergrunnen.

Øvrige registrerte kulturminner

Skagen, bruksnummer 53, er del av Seivåg, gnr. 80, som dekker området tilknyttet Seivågen fra Trangsmåget i vest, drøyt to km sørvest for undersøkelsesområdet, og Hellevika i Øst, 1,8 m øst for Skagvika. Seivågs eldste historie er dårlig belagt med arkeologiske funn fra steinalder/tidlig metalltid. En pilspiss av flint skal ha blitt funnet på gnr./bnr. 80/7 på sørsiden av Seivågen (id. 54846), men kan ikke gjenfinnes i gjenstandskataloger og MUSIT-database. Odden av et spyd eller pilspiss av kvartsitt, Ts. 3360 er registrert på gårdsnummeret uten nærmere stedspeifisering Gjessing 1930:49). Ts. 5944 er løsfunn av tre skifer- og bergartsgjenstander av yngre steinalderskarakter funnet i Hellevika på gnr./bnr. 80/11, helt øst på Seivåggården, Funnene kan tyde på en lokalitet i området, men stedsangivelse og registrering i Askeladden mangler. Asbestkeramikk av Risviktypen, samt skår av tynnvegget klebersteinkar; Ts. 3328 og 3361 (Gjessing 1930:39, 50) ble funnet i veikanten i området ved kirkegården på slutten av 1920-tallet. Stedet ligger ca. halvannen kilometer sørvest for Skagvika. Disse funnene skal ha blitt gjort i nærheten av en struktur finneren oppfattet som et ildsted, og opplysningene antyder at det kan være en tidlig metalltidsboplass i det aktuelle området¹. I et område nord for kirkegården er det registrert et uavklart funnsted (Askeladden id. 58847), der en pilspiss og bergkrystall skal ha blitt funnet. Det er usikkert hva dette referer til, men i en rapport i UMs topografiske arkiv datert 1984, samt registrering i MUSIT (Ts. 10827) er det redegjort for funn av flintavslag og asbestkeramikk i området. Det ble observert trekullkonsentrasjoner i sammenheng med funnet, noe som tyder på at en boplass i flyvesandsfelt fra tidlig metalltid ligger/har ligget i området (Hauglid 1984). Området er vurdert som en mulig lokalitet for tidlig jordbruksaktivitet, og har de topografiske kvalitetene som kjennetegner boplasser av denne typen (Arntzen2013:189). I 2019 utførte Nordland fylkeskommune registrering ved hjelp av søkesjakter i et område nord for veien, øst for Trangsmåget, nær grensen til gården Seines, gnr. 81. Dette er i et område som ligger 200-400 m SV for kirkegården, i relativ nærhet til området der funn av tidlig metalltidskarakter har blitt funnet. Til sammen 12 sjakter ble gravd, alle negative (Elstad 2019). Tidlig metalltidsfunn fra området har derfor fremdeles noe uavklart kontekst.

Det er først og fremst jernalderens kulturmiljø som er forbundet med området, men

¹ Analyse av pollenkjerner fra Seivågmyra og Daurmålsvann tyder på at landskapet var tatt i bruk til beiteland i tidlig metalltid, og sistnevnte lokalitet har også spor etter cerialia fra perioden (Moe 2003)

bortsett fra nausttufter som muligens kan dateres til jernalderen (id. 59573), er det ikke registrert synlige hustufter fra jernalder på Seivåg/Skagen. Jernalderens kulturmiljø i Seivåg har inntil nylig² vært kjent kun gjennom en viss konsentrasjon av graver til området, klart geografisk adskilt fra Seines (gnr. 81) i vest og Straum (gnr. 78) i øst, som ellers utgjør områdene som utmerker seg med funn og faste kulturminner fra jernalderen på øya. Jernalderfunn følger i stor grad de topografiske avgrensede områdene for de eldre gårdene og forekomstene av lett dyrkbar mark.

Det eksisterer opplysninger om 11 gravminner fra jernalder på gården Seivåg (Storli 1985:192-93). I Askeladden finnes opplysninger om ti av disse. En tydelig markert gravhaug med diameter 7 m (id 58307) ligger på et lite platå like nord for undersøkelsesområdet og tett ved veien opp til Skagen gård, mens ytterligere to gravhauger (id 72441 uavklart), skal ha befunnet seg like sør for denne. Id 72441 ble ikke gjenfunnet under Nordland fylkeskommunes befarings i 2009, og ansett som fjernet eller feilavmerket på flyfoto under ØK-registreringene. Videre ut mot Skagodden i øst ligger en enkeltliggende gravrøys (id. 58306), og et gravfelt (id. 59572). Sistnevnte består av en skipsformet haug kalt «Risen» på ca. 30 m lengde, og en gravrøys på 13 m diameter. En liten gravrøys på en bergtopp («Kvalholmnakken») ca. 1,5 km sørvest for Skagvika (id. 58304) er den vestligste kjente gravrøysa på gnr. 80. helt i øst, mot Hellevika ligger den østligste gravrøysa på gården, Id. 38605.

Det er registrert et løsfunn fra Skagen (Ts.1463). Dette er deler av et sverd fra sein vikingtid, uten andre funnopplysninger enn at det ble funnet i jorden på gården. Sverdet er dårlig bevart og tydelig merket av å ha vært kraftig brent, mest sannsynlig fordi det inngikk i gravgodset i en kremasjonsgrav. Underhjøltet er derimot noenlunde bevart, og utstyrt med synlige groper der det har vært innlegg av dekorative elementer som ikke overlevde brenningen. Sverdet klassifiseres som sverd av JP gruppe T, en type datert sen vikingtid, trolig er av frankisk opphav (Holberg og Hutchinson 2009:181-82, jf. Petersen 1919:153). Det ene sverdhjøltet som er holdt frem som en mulig parallell er C3210, med sølvbelegg, og hvor hullene var innfatning til glassperler. Sverdet fra Skagen hadde sannsynligvis lignende dekorative elementer, og er på den bakgrunnen karakterisert som et såkalt praktsverd. Det er det ene av sverdene typebestemt til vikingtiden fra Bodø kommune som kan kategoriseres slik (Holberg og Hutchinson 2009:182).

På Seines er gravminnene en mer fremtredende del av kulturmiljøet enn tilfellet er for

² En sikringsundersøkelse UM utførte i juni 2020 for å avklare kontekstene til gjenstandsfunn under et bolighus under renovering viste seg å representere et forstyrret gravfunn. Rapporten er under utarbeiding (per oktober 2021, Henriksen m. fl. In prep.). Foreløpige resultater kan tyde på at dette var en merovingertidsgrav.. Kulturmiljøene i yngre jernalder og tidlig mellomalder i Seivåg er mer komplekse og varierte enn inntrykket tidligere kjente, faste kulturminner har gitt. Dette er en velkjent konsekvens av økt arkeologisk utgravningsvirksomhet i områder hvor gravminner først og fremst utgjorde de tidligere kjente forhistoriske elementene kulturmiljøet.

gården Seivåg, og totalt er det dokumenterte opplysninger om 17 graver på gården (Storli 1985). Fire av gravene er skipsformede, og av Nicolaissens befarings i 1885 framgår det at det har vært ytterligere tre graver av samme type som senere er fjernet. En av gravene av denne typen, «trollhaugen» (id.58309), er kjent blant Saltenregionens virkelig monumentale hauger, minst 42 m lang (Holberg og Hutchinson 2009:180). Flere av de øvrige skipsformede gravene var store. Av disse er kun id. 9261 på 30 meters lengde bevart, men det skal ha vært to til som var minst like store. Det er særlig disse fire monumentale gravminnene som har gitt opphav til tolkningen av Seines som en sentralgård i denne delen av Salten. Den skipsformede graven på Skagen er en av fem bevarte hauger av denne typen på Straumøya,

Gården Straum, tross gode jordbruksforhold og strategisk beliggenhet mot selve Saltstraumen, har ikke vært regnet blant høystatusgårdene i jernalderen. I Storlis oversikt er det ført opp 17 gravminner fra jernalderen som det finnes noenlunde troverdige opplysninger om, men kun en er oppgitt å være en storhaug etter nordnorsk målestokk, ca. 20 m i diameter. Som tilfellet er med de alle fleste gravminnene på Straum er denne blitt fjernet, men vekstspor i åkeren er trolig rester etter denne haugen (Id.38603).

Registrene for faste kulturminner og løsfunn datert til mellomalder for gården Seivåg hadde ingen registreringer inntil myntfunnene i 2013. Førstnevnte funn er katalogisert under Ts.13807. Undernummer 1-4 er førreformatoriske, og består av en sannsynlig St. Coloniapenning. Hvis identifikasjonen er korrekt, dateres denne innenfor perioden sein vikingtid ca. 950-1050. De resterende funnene er tre norske penninger preget under Olav Kyrres regjeringstid, alle med datering til senere halvdel av 1000-tallet (ca. 1067-1093). To myntfunn fra 2013 datert tidlig nytid (1621 og 1644) blir ikke omtalt nærmere her.

14 myntfunn i samme konsentrerte område var alle førreformatoriske og med unntak av en Harald Hardrådemynt (1047-1066) er alle mynter assosiert til Olav Kyrre, ca. 1065-1090. Funnenes uniforme karakter og konsentrasjon til en begrenset del av marken ga opphav til en hypotese om at konteksten kan ha vært en intensjonelt nedlagt samling mynter, et depot/offer, som siden har blitt pløyd ut (Gullbekk og Sættem 2019). Metallsøking i 2014 resulterte også i et fragment klippesølv (Ts.13896.15).

Rønvikskatten i Bodø kommune er et depotfunn der mynter utgjør en betydelig del av sølvsakene (bl.a. halsringer, spenner og klippesølv. Funnet ble gjort i Brattskaret under Likjbrattinden og dateres til noe etter 950. To angelsaksiske mynter slått for Eadmund, som regjerte i tidsrommet 941-946 er datert 924/939-946/955. En hel, og 42 bruddstykker av kufiske mynter har samlet datering mellom 792/3 og 949/50 (Spangen 2005). Funnet er uten tvil et depot der gjenstandene ble lagt ned samlet, vel hundre år før majoriteten av myntene funnet med detektor på Skagen havnet i jorden. I tillegg er konteksten ganske annerledes, det vil si en skråning i berg- og ur. Både forskjell i kronologi og topografi på funnsted avviker så pass at Rønvikskatten har begrenset sammenligningsverdi for myntfunnene på Skagen.

Tidligere arkeologiske undersøkelser i regionen

Arkeologiske utgravninger på Seivågskagen var inntil 2020 semi-profesjonelle utgravninger foretatt av bestyrer for den Historisk-Antikvariske avdeling på Tromsø Museum. O. M. Nicolaissen gjorde befaringer i Seivåg i 1885, og registrerte blant annet den omtalte skipsformede haugen, og den forholdsvis store gravrøysa omtalt under id. 59572 (Nicolaissen 1886:10). Nicolaissen rapporterte samtidig at de to gravhaugene sør for Seivågen som nå ikke lengre er synlig (id. 72440) allerede på hans tid var sterkt beskadiget. I 1903 vendte Nicolaissen tilbake til Seivåg for å foreta utgravninger, og konsentrerte seg om de best bevarte gravene lokalisert på Skagen. Av de sju gravene Nicolaissen grov ut ble det funnet rester av kremert lik i to, ubrente bein i to, mens tre graver var uten funn (Nicolaissen 1904:211-12). Trolig er alle gravene som er kjent i Skagenområdet i dag «undersøkt» av Nicolaissen.

Samme år var Nicolaissen på Seines vest på Straumøya, hvor han grov ut syv hauger. Bare en av Nicolaissens utgravde hauger på Seines inneholdt daterbare funn i form av et toegget sverd, øks, hammer, fil, tre bryner, deler av en jernnøkkel samt noen ubestemmelige jernbiter³. Dette var en rundhaug 17 meter i diameter, som nå er fjernet (Id. 64353). Øksa er av Petersens type E og gir ei sannsynlig datering til 1000-tall. Dette var ei kremasjonsgrav, hvor store mengder brent bein og trekull ble påtruffet sentralt i haugen.

Også gården Straum, øst for Seivåg ble besøkt av Nicolaissen i 1903. På Krigsvollhaugen (id. 59570) grov Nicolaissen ut to røyser, og en tredje noe lenger vest mot Hellesvik. Alle inneholdt beinrester, to ubrente på Krigsvollhaugen, mens de tredje mot Hellesvik vest for dette var en kremasjonsgrav. Det ble ellers ikke gjort daterbare gjenstandsfunn (Nicolaissen 1904:213). Det etterlater kun en grav med daterbare gjenstander fra Nicolaissens undersøkelser av 17 gravhauger og røyser på Straumøya sommeren 1903.

Til tross for at opplysningene om gravbestanden på Seines er adskillig rikere enn i Seivåg, er det kun Ts.668, en øks av JP type B, Ts.1458 og 1459, begge spydblader utgjør de samlede løsfunn herfra med funnopplysninger som tyder på at det opprinnelig var gravgods. Situasjonen er en litt annen på Straumgården. Der er innrapportert funn fra en flatmarksgrav (Id. 9258) bestående av et sverd (type H eller I), en spydspiss, ei ubestemmelig øks (type K) og en skjoldbule (type R.563)⁴. Gravfunnet er datert 900-950 (Arntzen 2015). En spydspiss av sen vikingtidstype 5 ble funnet i en grav («østre-Anehaugen») på et nå ukjent sted på Straumgården i 1929, eller noe tidligere (Gjessing 1934:39). Metallsøk de senere årene på enkelte bruk på gården har gitt flere funn fra

³ Ts1464-9

⁴ Ts2410-15

⁵ Ts3327

yngre jernalder som indikerer overpløyde graver (evt. også boplasskontekster) på denne delen av Straumøya. Dette er fire funn mellom Krigsvollen og Straumsneset på gårdens nördøstre del⁶. Med en viss usikkerhet forbundet med dateringen av beltebeslaget, er funnene av vikingtidstyper, men både fragmenteringsgrad og funn av en likearmet spenne med vid dateringsramme tillater ikke nærmere dateringsantydning enn ca. 850 – 1000-tallet for denne kategorien løsfunn.

Arkeologiske utgravninger i regionen utført med høyere fag- og metodestandard fra relativt ny tid er konsentrert til nærområdene av Bodø by (Henriksen og Niemi 2014: 4 – 7 og Arntzen 2015 for oversikt). Utgravninger nærmest Straumsøya er Knaplund, nordre (2017) på Knaplundsøya, Skålbunes sør på halvøya Tverlandet (2007-08), og østre Løding (2015) som ligger på østsiden av Hopen, Saltfjordens nordøstlige bunn.

Utgravningen på Knaplund var en sikringsutgravning i en begrenset del av en større gårdshaug. Selv om feltet ikke var større enn 1, 5 x 3 kunne kulturlag og anlegg defineres til faser som spenner seg fra tidlig nytid, til sen vikingtid/tidlig mellomalder. Eldste fase ble definert av et ildsted i bunnen av gårdshaugen (Oppvang og Kjellman 2019). En lignende undersøkelse i en gårdshaug i Vik, Saltdal kommune i 2015 oppviste også et ildsted i bunn av en gårdshaug datert sein vikingtid/tidlig mellomalder (Oppvang og Kjellman 2016).

I 2006 og 2007 ble undersøkte Tromsø Museum et bosetningsområde fra jernalder og middelalder på Skålbunes (Grydeland 2008). Dette var et større arkeologisk forvaltningsprosjekt, hvor flateavdekking påviste jernalderbosetting og jordbruk/gårdsetablering i førromersk jernalder, folkevandringstid og sein vikingtid/tidlig middelalder. Sistnevnte er blant annet dokumentert med et stolpehull til et treskipet langhus med en esse og mødding, datert til perioden 1050 -1100 e. Kr. (Arntzen 2008a) Empirien fremkommet i dette utgravningsprosjektet tyder på at jordbrukssetablering og bosetting relatert til dette kjennetegnet en fase i førromersk jernalder, før en tilgroingsfase fra slutten av perioden og inn i romertid trolig representerer en lakune i jordbruksbosetting i området. Jordkjemiske analyser i gammel åker, sammenstilt med C14-dateringer tyder på at jordbrukets første ekspansjonsfase var kjennetegnet av et ekstensivt jordbruk sammenlignbart med svedjebruk/busktrede, og at utpining av jorda førte til at bosettingen opphørte (Arntzen 2008b:103-104). I senere del av romertid og i folkevandringstid er det igjen dokumentert jordbruksbosetting på stedet, og kanskje en introduksjon av en gårdsliknende bosetting knyttet til mer intensivt jordbruk. Likevel ble tunet flyttet, og hus m.m. fra vikingtid/mellomalder ble dokumentert ca. 100 lenger mot sørvest for det foregående tunet, før dette også ble lagt øde (Arntzen 2008a, Olsen 2008). «Gården» ble aldri tatt opp igjen.

⁶ Beltebeslag Ts.138751.1 og fragment av skålspenne 13875.2, ditto fragment av skålspenne Ts.13874.1, og Ts15750.1, en likearmet spenne i sølv med filigrandekor.

2014 gjennomførte Tromsø Museum en sikringsundersøkelse i Løding Østre (Arntzen 2015). Gravfunn var fremkommet under gravearbeid i en privat boligtomt, og undersøkelsen viste seg at mye av grava var bevart i en torvblandet steinpakning i et naturlig søkk i gammelt svaberg. Et fullt våpensett i graven kan indikere mannsgav (sverd – type JP M, spyd type JP K, øks –type JP M), men skjelettmaterialet var ikke bevart i en tilstand som gjorde kjønnsbestemmelse mulig i den osteologiske analysen som ble gjennomført (Arntzen 2015:13). Sju perler, en fiskekrok og en godt bevart ringspenne av østlig type utgjorde bestembare funn i tillegg til våpensettet. C14-datering av skjelettet er 970-1025 e.Kr., i samsvar med den typologisk/kronologisk rammen for gravgodset (Arntzen 2015).

Andre, mindre utgravninger i Bodø kommune på den andre siden av fjorden fra de seneste årene er små flateavdekkingsprosjekter, Albertmyra og Myklebostad – Løp i 2013, samt en sikringsundersøkelse av et gravfunn på Vågsøynes i 2014/2015. Begge disse prosjektene påviste bosetningsspor fra jernalderen. På Albertmyra ble kokegropen og et dyrkingslag med ardspor datert til yngre bronsealder og førromersk jernalder (Henriksen og Niemi 2014), mens jernalderdateringene av lignende anlegg på Myklebostad og Løp daterte seg til sen førromersk jernalder og romertid (Mikalsen 2014). På Vågsøynes ble en flatmarksgrav undersøkt. Graven var noe forstyrret, men det kunne fastslås at graven var en våpengrav fra vikingtid, men trolig gravd gjennom et dyrkningslag fra romertid (Kjellman og Opvang 2016:13). Alle undersøkelsene antyder høy aktivitet i områdene forut for tiden maktsenteret på Bodinhalvøya vokste frem i yngre jernalder, og dette senterets etablering hadde trolig gode forutsetninger i en rik bosettingshistorie lokalt. Manglende prestisjepregede funn- og gravminner lik de som er kjent fra flere av storgårdene med tilknytning til Skjerstadfjorden i de indre delene av Saltfjordbassenget, medførte at Bodinhalvøya til sammenligning fremsto som rimelig funntomt i eldre jernalder inntil ganske nylig. Dette bildet er fremdeles gyldig for kulturmiljøene fra jernalder på den andre siden av fjorden, som Straumøya hvor bildet av kjente faste kulturminner og løsfunn fra jernalderen gir inntrykk av lite aktivitet i eldre jernalder. Erfaringene fra de senere utgravningsprosjektene på Bodinhalvøya og på Skålbunes viser at dette bildet kan endre seg som følge av eventuelle fremtidige flateavdekkinger og utgravninger i de sentrale gårdsområdene på Straumøya.

Undersøkelsens relevans

I overgangen til tidlig mellomalder var Salten i ferd med å innlemmes i riket (kongedømmet), og samtidig i en kristningsprosess. Myntenes datering til siste halvdel av 1000-tallet er uavhengig av funnenes opprinnelige kontekst et vitnesbyrd på aktivitet i området som ifølge historiske kilder befant seg i en brytningstid. Nye betingelser i store deler av folks livsverden ble introdusert i løpet av 1000-tallet. Undersøkelsens relevans til å øke litt av forståelsen av materielle aspekter ved endringsprosessene. Kildedefattighet i regionen for den aktuelle perioden, både med henblikk på skriftlig og kjent arkeologisk materiale, gjør relevansen til utgravingen svært stor for økt kunnskap

om perioden lokalt og regionalt.

Kultur og bosetningshistorie

Det er jernalderens kultur- og bosettingshistorie som har størst betydning for myntfunnene på Skagen. Noen gravmorfologiske trekk kan antyde eldre jernalderdatering på noen av gravene på Skagensiden (Storli 1985), men sikre arkeologiske indikasjoner på bosetting og aktivitet i jernalderen kjennes bare fra merovinger- og vikingtid. Selv om funn fra Skålbunes og Bodinhavvøya de seneste årene viser at bosettingshistorien i et område i regionen kan være langt mer kompleks enn de synlige kulturminnene og registrerte funn skulle tilsi, er det i denne sammenhengen arkeologisk dokumentert kulturhistorie med særlig relevans til Seivåg som fra nå av behandles.

Det generelle bildet av jernalderens kulturmiljø i Saltenregionen er at tyngdepunktet i eldre jernalder ser ut til å ha ligget lengre inn i fjordlandskapet, i alle fall i forhold til statuspregete funn av graver og løsfunn (Holberg & Hutchinson 2009: 124-126). Storgårder i eldre jernalder, som Ljønes og Mjønes på hver side av Skjerstadjfjorden oppviser kontinuitet i status som sentralsteder i yngre jernalder, mens det ser ut som om Bodøgård og Seines på hver sin side av ytre Saltfjorden ikke hadde lignende status før i yngre jernalder (Holberg & Hutchinson 2009:148-150).

Omfattende omstruktureringer av samfunnet i løpet av merovingertid, der ferdsel til havs fikk en større betydning i utvikling og vedlikehold av sosio-økonomiske nettverk så vel lokalt som på tvers av store regioner, og førte til at steder som lå gunstig til for kommunikasjon og handel fikk økt status og utgjorde regionale maktsentra eller høvdingdømmer (Holberg og Hutchinson 2009:160 ff.). Tolkning av det historiske og arkeologiske kildematerialet sannsynliggjør at området fra Gildeskål/Meløy i sør, og Folda/Steigen i nord, har utgjort en selvstendig hierarkisk sosio-økonomisk, politisk og geografisk enhet i disse nettverkene (sml. Bratrein 2018). I denne rekonstruksjonen av et Bodin høvdingdømme er det argumentert for at selve høvdingsenteret lå på nordsiden av fjorden, på Bodinhavvøya (Bratrein 2018: 143, 156-57), trolig på den historisk sentrale Bodøgård. En alternativ tolkning er at Bodin høvdingdømme rommet flere, nærmest jevnstore sentralgårder, som for eksempel Ljønes i Skjerstad, eventuelt at det kanskje var to høvdingdømmer i Salten. At gården var en storgård gjennom yngre jernalder framkommer tydelig gjennom de store gravfeltene som er registrert i området. I Hangåsbukta bak Bodø Camping ble det så seint som i 2009 påvist spor etter til sammen 13 gravhauger, som var synlige på flyfoto som vekstforskjeller i dyrka mark (id.nr. 18556). Gravhaugene varierer i størrelse og er både runde, lange og båtformete. Den største er rund og har en diameter på 38 meter. Langhaugene måler mellom 14-30 meter. Gravene har ligget på rad, og haugene ble fjernet i løpet av årene rundt 2. verdenskrig. Gårdene på Straumøya kan ha vært forbundet med eliter som har ivaretatt høye posisjoner og utført viktige oppgaver i høvdingdømmet i yngre jernalder, men var etter denne modellen like fullt underlagt et regionalt overherredømme, trolig med senter på andre siden av fjorden.

Seines ble en sentralgård i løpet av et relativt kort tidsrom i merovingertid/vikingtid, noe som forklares ved den strategiske posisjonen gården hadde i forhold til Saltfjorden, innløpet av Beiarkjeften og fjord- og sundbassengene innafor. Den maritime kontrollen som er foreslått som fremste bakgrunn til oppkomsten av Seines i yngre jernalder, ble ivarettatt fra et sted med regelrett dårlige havneforhold. Selv om det skal ha vært nausttuffer på marka over den eksisterende naustrekken nordvest på Seines som viser at det har vært tilgang på båter/skip til å hevde kontroll over nære havområder, virker det nærliggende å tro at tilgang til en god havn i relativ nærhet var viktig for Seines som et lokalt maktsenter. En gunstig beliggenhet når det gjelder å dra nytte av/kontrollere transport- og ferdselsveier til sjøs preger også Straum og lokaliseringen mot Saltstraumen. Seivågs lokalisering har ikke samme umiddelbare tilknytning til ferdselsårenes kritiske passasjer. Gårdens tilknytning til den beste havna i regionen har likevel knyttet stedet til ferdsel sjøveis på den søndre delen av Saltfjorden. Havna kan særlig ha inngått som en ressurs i aktivitetene knyttet til nabogårdenes maritime virksomhet på Straumøya, kanskje til og med utgjort grunnlaget for at Seivåg-Skagen fremtrer som en av gårdene hvor eierfamiliene hadde en viss status i yngre jernalder. Tradisjonelt har folket på Seines alltid benyttet havn i Seivåg for ankring og opplag av større båter (Gudbrandson 2001:601). Et lignende forhold mellom gårdene kan ha eksistert i yngre jernalder, kanskje sementert med varige, forpliktende bånd som nære slekts- og vennsksforbindelser. Forholdene kan ha vært så nære at Seivågskagen ikke ble oppfattet som en separat gårdsenhet i yngre jernalder, (Sml. Gudbrandson 2001:601).

Seines og Seivågs like utviklingsforløp i denne perioden kan ha grunnlag i at bosettingene på stedene fylte komplementære roller i handel, varefrakt og kontroll over leia i denne delen av Saltfjorden. Det er i alle fall belagt at Seivåg hadde bosetting på stedet som tilhørte et samfunnssjikt med relativt høy sosial status i yngre jernalder, enten bosettingen var et underbruk til sentralgården Seines, eller organisert som en selvstendig gård.

Så langt kan det derimot virke som om Seivågområdet er ganske «usynlig» i historiske og arkeologiske kilder med henhold til sikkert belegg om bosetting og aktivitet i mellomalderen, og myntfunnene 2013 og 2014 som indikerer aktivitet i området inn i overgangsfasen sein vikingtid/tidlig mellomalder har stort potensiale for ny kunnskap om denne fasen av regionens historie.

Skagen ligger ikke langt fra åsted for et av de mest kjente misjonsforetagene til Olav Tryggvasson, som resulterte i drapet på Raud den Ramme, høvdingen i området. Begivenhetene er datert ca. 999. Sagaberetningenes grunnlag i faktiske forhold er usikker, men det virker sannsynlig at kongelig inngripen førte til at regionens maktforhold, slik det var etablert gjennom yngre jernalder ble grundig omkalfatret gjennom angrepet på en av regionens mektigste høvdinge. Hvordan endringene konkret artet seg i tiden etter Olav Tryggvasson er imidlertid ikke godt belagt i arkeologiske eller historiske kilder. Det kan ha betydning at de mellomalderske

kirkestedene Bodin og Skjerstad regnes som svært tidlige i Nord-Norge, og var etablert senest henholdsvis på 1100 og 1200-tallet. Begge kirkestedene kan teoretisk ha vært kristne sentra allerede seint på 1000-tallet, det vil si at de kan ha eksistert samtidig med hendelsene som lå bak myntfunn på Skagen. Det administrative senteret, dersom det ble etablert noenlunde samtidig er imidlertid ukjent. Den mest sannsynlige kandidaten for et eventuelt sete for et kongelig ombud så tidlig som 1000-tallet er Bodøgården, kun fordi dette var sete for sysselmannen i mellomalderen (sml. Holberg og Hutchinson 2009: 190, 194). Dersom dette stemmer, kan Seivågs naturgitte forutsetninger som trygg havn for sjøveis ferdsel inn og ut av Saltstraumen ha sikret stedets posisjon i forbindelse med kommunikasjon og ferdsel mellom nye administrative sentra i det ytre og indre av Saltfjordbassenget etter at det gamle høvdingdømmesystemet ble avviklet. Gravminner på Seines, og løsfunnet av praksverdet på Skagen indikerer at hauglegging og kremasjon kan ha blitt praktisert inn på 1000-tallet, men på Straumøya så vel som andre steder forsvinner denne gravskikken i løpet av dette århundret. Indikasjoner på gårdstun eller andre kulturminner som kan knyttes til myntfunnene mangler, men på bakgrunn av gravfordelingen, topografi o.l. er det foreslått bygningsmassene til dagens Skagen gaard ligger på samme sted som jernaldertunet (Gudbrandson 2001:512). Utover at et slikt eventuelt tun kan ha vært bosatt og i drift også i tidlig mellomalder, er den tidlige faste bosettingen ganske ukjent i hele Seivågen, til langt opp i tidlig nytid.

Gårds- og eiendomshistorien for Skagen slik den er bevart i skriftlige kilder er komplisert, mye på grunn av at Seivåg for størsteparten besto av adelsgods med eiere som selv ikke bodde der. Dette eiendomsforholdet er belagt fra 1624-26, og eiendomshistorien forut for dette lar seg ikke rekonstruere i kildene, annet enn vage indikasjoner på at eiendommen kan ha inngått i Austråttgodset i mellomalderen (Gudbrandson 2001:541). Totalt var gården forholdsvis høyt skyldsatt (seks og en halv våg) i det skriftlige kildemateriale, og de tidligste oversikter av husdyrhold, kornproduksjon og andre ressurser til Seivåg underbygger at gården kan regnes som så god at det virker vanskelig å tro at det ikke var drift her med bofaste oppsittere før 1567 (Gudbrandsson 2001). Første gang bosetting på gården Seivåg er dokumentert i skriftlige kilder er imidlertid først i manntall for leidangskatten 1567. De to skattemennene som er registrert skyldte så lite at de kanskje var å sammenligne med husmenn, eller heller fattige oppsittere (Gudbrandson 2001:513). Andre oppsittere og brukere av Seivåggården senere har trolig bosatt Skagen, eller i det minste drevet jorda og satt opp forskjellige driftsbygninger som naust, sjåer o.l.

Det er likevel først fra 1754 at kildene tyder på større virksomhet og bosetting her, da som et sannsynlig sted for opprettelsen av et bondehandelssted i Seivåg (Gudbrandsson 2001:519). SEFRAK-registreringen 1804-1102-072 angir tredje kvartal av 1800-tallet som datering av våninghus på Skagen gaard, men den eldste delen, kjøkkenfløya, kan være betraktelig eldre enn 1855 da den første branntaksten ble gjort (Gudbrandsson 2001). Hvor gammelt er derimot ikke sikkert fastslått. Det er ingen opplysninger om gårdsbosetting i den delen av Skagen undersøkelsesområdet ligger, men stedsnavn kan tyde på at det har vært noe aktivitet og lette bygninger i vika mot øst. Stedsnavnet

«Stabbursskråga» (Stadnamn i Nordland) er registrert her, nordvest i vika, og tyder på at bygning(er) beregnet til oppbevaring av mat o.l. har stått her. Trolig har området vært del av Skagenjorda og i hovedsak vært dyrket mark i svært lang tid. Stedsnavn tyder på at andre aktiviteter, som ikke nødvendigvis har komme i større konflikt med jordbruket, også har funnet sted nær undersøkelsesområdet i samme periode. Midt på eidet, lenger vest mot Skagvika er navnet «Notvollen» registrert, og tyder på at båter, garn, nøter o.l. har blitt stelt på stedet (Stadnamn i Nordland). Seivåg var tidlig et sted der det ble drevet sildefiske (Feitsild -seinsommer og høst, storsild -seinhøst og vinter), og stedsnavnet viser kanskje helst til at sildenøter ble skjøttet her (Gudbrandson 2001:511). Utover dette har det ikke blitt funnet opplysninger om aktivitet som kunne medført andre inngrep enn pløying, og jordbearbeidelse nødvendig for jordbruksdrift i undersøkelsesområdet.

MÅLSETTING

Problemstilling

Aktuelle problemstillinger i prosjektplanen var:

- Hvor stort var det opprinnelige depotet, og hvilke gjenstander/typer mynter inneholdt det?
- Hvor ble depotet opprinnelig lagt ned?
- I hvilken grad påvirker jordbruksaktiviteten distribusjonen av gjenstander?
- I hvilken grad påvirker jordbruksaktiviteten bevaringstilstanden til gjenstander?
- Finnes det bevarte levninger etter graver, bosetningsspor og annet på det samme området?
- Hvordan er bevaringstilstanden til eventuelle bevarte strukturer og anlegg?

Disse problemstillingene viste seg å være gode veiledere for utgravningen, selv om det skulle vise seg at premisset til grunn for prosjektet kanskje er grunn til å betvile. Det kan neppe være tale om ett opprinnelig depot lagt ned på den delen av Skagenjorda som ble undersøkt.

PRIORITERINGER OG STRATEGIER

Prosjektplanen la opp til følgende undersøkelsesstrategi:

- Metallsøk i samarbeid med Nordnorsk metallsøkerklubb
- Systematisk søk i rutenett på østlige del av lokaliteten
- Funnsteder markeres med GPS og alle funn samles fortløpende inn
- Maskinell søkesjakt i det mest funntette området
- Sjaktene legges relativt tett
- Gravemaskin følges av to arkeologer som fortløpende renser fram evt strukturer
- Metallsøk i sjakte-massene

- Massene spres tilstrekkelig til at det er mulig å gjennomføre dem med metalledetektor
- Eventuelle funn relateres til den del av sjakta de stammer fra
- Dokumentasjon og utgravning av eventuelle strukturer
- Eventuelle kokegroper, stolpehull og andre enkle anlegg som framkommer vil bli snittet, dokumentert og prøver for datering tatt ut.
- Eventuelle graver vil bli dokumentert og gravd ut som enkeltkontekster, i henhold til Universitetsmuseets dokumentasjonsstandard.
- Skulle det framkomme et stort antall kulturminner eller anlegg/strukturer som er for komplekse til at de kan undersøkes i denne omgang, vil undersøkelsen avbrytes og kulturminnene dekkes til på forsvarlig vis. Ut fra bevaringstilstand og trusselbilde vil det bli vurdert hvorvidt det er behov for mer omfattende sikringstiltak på lokaliteten.
- Gjenlegging av søkesjakter
- De utgravde massene legges tilbake i sjaktene

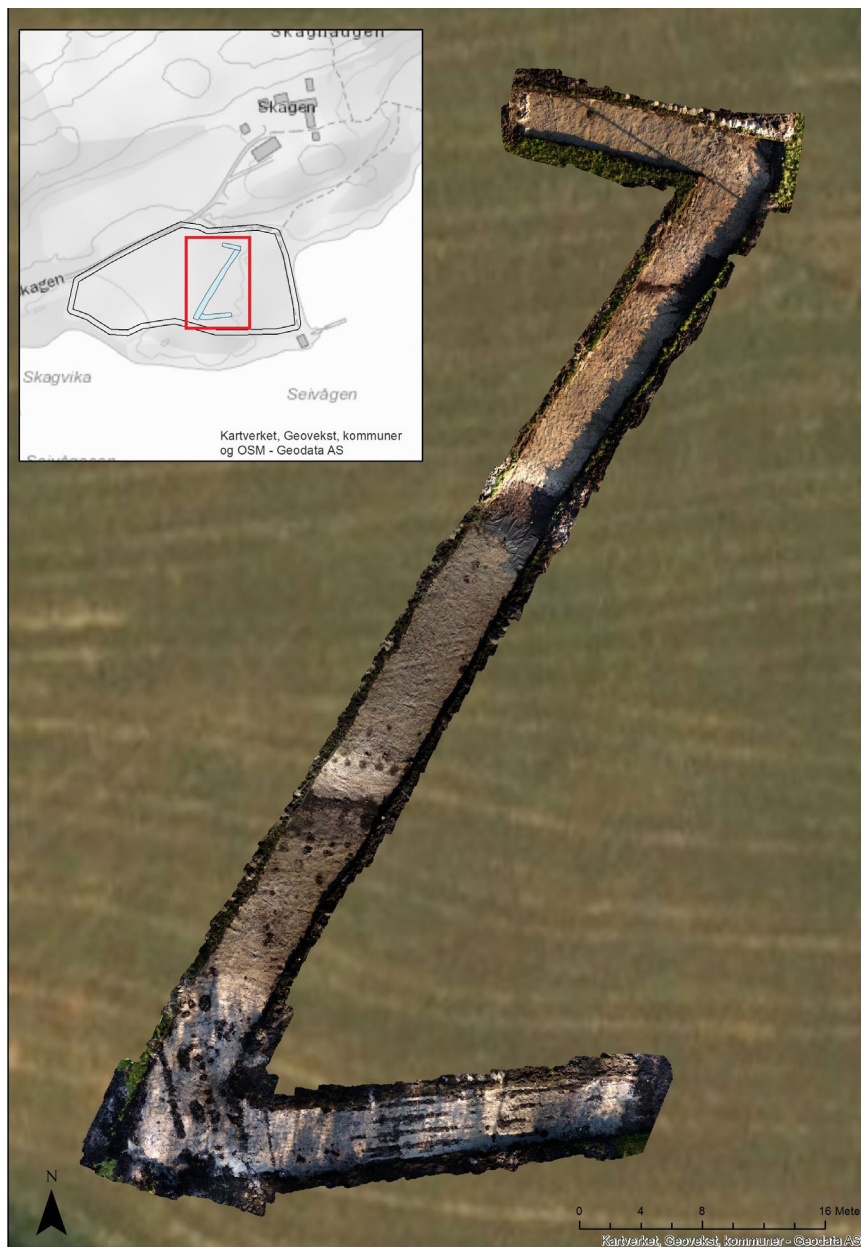
I store trekk kunne denne planen følges. Endringene som ble gjort var å ansette en tredje arkeolog som innehar spisskompetanse i bruk av metallsøker, og inngående materialkunnskap, spesielt mht. mynter, og heller korte ned prosjektets tidsramme i felt. Dette ble en heldig løsning av flere årsaker. Frivillig innsats fra medlemmer i NNMSK (Nordnorsk metallsøkerklubb) var god, og særlig klubbturen i helga forut for prosjektstart var svært nyttig. Erfaringene med frivillig innsats under utgravningen var imidlertid delte. På den ene siden var dette til stor hjelp i søkene i oppgravde masser. En person kan ikke forventes å ha kontroll over så store søkefelt samtidig som masser skal gjennomføres.

På den annen side er det kun adgang til søk når maskin ikke på noen måte kan utgjøre fare for tilstedeværende som ikke er ansatt av UM, jf. HMS-reglement og sikker jobbanalyse. I realiteten kan dette kravet kun oppfylles hvis søket kan gjøres på ettermiddag/kveld. I noen grad var det mulig, men slike søk må gjøres under tilsyn av en prosjektansatt, og fordrer naturligvis noen problemer mht. jobb utover normalarbeidstid. Alternativer for trygge søk, som faste avsatte steder i motsatt ende av feltet jf. maskin (i trygg avstand) ble forsøkt, men erfaringene viste at dette ikke er en heldig løsning. Enkelte personer med metallsøkere beveget seg dit signalene ledet dem, og i noen tilfeller kom de for nære maskinen mens den var i arbeid. Dette ble for utfordrende for feltleder, som har ansvar for at farlige situasjoner ikke skal oppstå.

Konklusjonen er at systematiske metallsøk kan ha avgjørende betydning for resultater i flateavdekkingsprosjekter, som i dette tilfellet. Arrangementer i samarbeid med organiserte metallsøkmiljøer, som NNMSK, kan være svært nyttige og til stor hjelp i den grad dette kan gjøres i forkant av feltarbeidet, evt. også i massene som er lagt igjen i felt etter at selve utgravningen er avsluttet. Bruk av metallsøker under selve utgravningen må utføres av personell som er ansatt i prosjektet, og som er tilstrekkelig kjent med sikkerhetskrav og rutiner gjeldende for arkeologiske utgravningsprosjekter, spesielt

dersom gravemaskin/annet maskineri er i bruk. Frivillighet utenom arbeidstid er en mulighet, men det bør i så fall tilrettelegges til at arkeolog får anledning til å overvåke/delta i søkene utenom normalarbeidstid.

Den andre justeringen var å anlegge sjaktene i sammenheng, to mindre sjakter øst-vestorienterte sjakter i hver sin ende av feltet (i nord og sør), knyttet sammen av en lang sjakt NØ-SV orientert, slik at sjaktene til sammen fikk form av en «Z». Dette ble gjort fordi det simpelthen passet best med den totale distribusjon av mynter slik bildet var ved oppstart, og syntes å være det beste alternativet der området skulle undersøkes med sjaktning. Til en viss grad måtte vi kompromisse litt i forhold til sjaktretningen, da vi måtte holde avstand til en lavt hengende luflinje (lavspenning strøm) som løper i nord-sørretning like øst for undersøkelsesområdet. Vi mistet en konsentrasjon mynter sentralt i undersøkelsesområdet (se Fig. 16). Det ble aldri tid til å utvide her, noe som kunne latt seg gjøre på trygt vis, dersom maskinen var oppstilt vest for sjakten.

Figur 2 Fotogrammetri, oversikt sjakter. Ferdig avdekket

UNDERSØKELSESMETODE OG DOKUMENTASJON

Feltmetode

Sjaktene ble avtorvet maskinelt og rensset med krafse. Sjaktene ble stukket ut i henhold til forekomsten av mynter og andre førreformatoriske funn. Flateavdekkingens formål var å forsøke å lokalisere et eller flere deponeringssteder. Flere varianter av en stegvis avdekking etterfulgt av systematisk søk ble forsøkt. Formålet var å fjerne tynne lag med maskin, ideelt sett 10-15 cm av gangen slik at det skulle være mulig å fange mest mulig mynt opp i flatene, og til sist kanskje lokalisere kontekster der mynt opprinnelig ble lagt ned. Fremgangsmåten er inspirert av ettersøk av myntfunn gjort av detektorister i nyere tid, eller av eldre skattefunn hvor funnlokasjon er noenlunde kjent for ettertiden, og slik maskinell fjerning av mekaniske lag som hver og ett gjennomføres med detektor inntil undergrunnen er nådd har gitt gode resultater i Danmark, særlig på Bornholm (Ingvardson 2020:34-35). I de to Ø-V orienterte sjaktene forsøkte vi denne fremgangsmåten fortløpende etter hvert som maskinen beveget seg. Seksjoner av sjakten ble gradvis avdekket avbrutt av metallsøk inntil pløyelaget var fjernet og undergrunnen var nådd. Den lengste sjakten ble avdekket i sin hele inntil det gjensto ca. 15 cm matjord, grundig oversøkt med metalldetektor, for siden å bli avdekket til undergrunn. Undergrunn og anlegg ble rensset frem med krafse. Den første fremgangsmåten var mest hensiktsmessig, men det var vansker med å tilpasse tempoet i utgravingen slik at det ble god nok tid til å gjennomføre plan i sjakten og oppgravede masser.

Digital dokumentasjon

Etter opprensing ble sjaktene dokumentert i plan både med oversiktsfoto med feltkamera (Sony DSX-RX100M2) og fotogrammetri og GPS-innmåling. Funn ble målt med Trimble R8s CPOS-GPS GNSS. Koordinatsystemet som ble brukt for undersøkelsen var Euref 89 sone 33N. Det ble brukt kamera montert på fotostang til å ta bilder for fotogrammetridokumentering.. Fotogrammetriseriene ble prosessert i felt for kvalitetskontroll. Det ble benyttet Agisoft Metashape til å prosessere dataene. Strukturene som ble observert ble målt inn i plan og tildelt unike ID-nummer med GPS, så langt tiden til rådighet tillot. Øvrige strukturer er definert på bakgrunn av fotogrammetri, og fikk tildelt id.nr. i etterarbeidsfasen. Dataene ble samlet i feltdokumentasjonsverktøyet Intrasis. Arbeidet med innmåling og digitalisering er utført av Jon. G. Blom, UM. Totalt ble fem strukturer snittet. Snittene ble målt inn og prøver ble tatt fra profilene. Enkelte strukturer ble dokumentert med fotogrammetri og tegnet i ettertid.

Prøveuttak

Det ble tatt prøver av klare trekullkonsentrasjoner der slike opptrådte, men motsatt fall ble jordprøver på ca. 2 liter tatt fra de snittede profilene. Prøvene ble ikke tatt med tanke

på makrofossilanalyse, men vurdert nødvendig for å sikre materiale for datering.

Kildekritiske forhold

Som redegjort for ovenfor var det tatt høyde for at noe anlegg ville bli registrert under utgravningen i prosjektbeskrivelsen. Til sammen 69 anlegg ble registrert, mens det kun var tid å undersøke fem av disse med snitting. Strukturer og anlegg viser til aktivitetsområder, naust, mulige bygninger og kulturlag, steinpakning/bryggesteinslag(?), udefinerte nedgravninger o.l. Det ble registrert langt flere strukturer og anlegg enn det på forhånd var grunn til å forvente, og det ble nødvendig å foreta strenge prioriteringer, tildekke anlegg med duk og eventuelt vende tilbake ved en senere anledning dersom videre sikringstiltak ble ansett nødvendig. Dette var også en løsning som var tatt høyde for i prosjektplanen. To aktivitetsområder ble prioritert: en samling anlegg definert som del av et sannsynlig naust, samt en samling anlegg bestående av stolpehullsrekke, kulturlag, udefinerte nedgravninger. Dette gir bare delvis kronologisk oversikt over aktivitetene på stedet, ut fra potensialet som ligger i anleggene som ble registrert. Sjaktingen avdekket kun deler av aktivitetsområdene, som viser at bedre kronologisk oversikt og kontekst til myntfunnene ville fordret ytterligere avdekking av flatene i tilknytning til funnene, helst kombinert med forutgående geofysisk undersøkelse, samt videre systematisk metallsøking (jf. Sand-Eriksen et.al. 2020).

OBSERVASJONER OG RESULTATER

Av praktiske årsaker ble hver enkelt sjakt definert som enhet. Sjakt 300 er den nordlige Ø-V orienterte sjakten, sjakt 400 den lange NØ-SV orienterte sjakten, mens sjakt 500 er den sørlige Ø-V orienterte sjakten. Undersøkellesområdet kan deles opp i en nordlig og en sørlig halvdel ut fra konsentrasjoner av anlegg (Fig.3 og Fig.4). På det nåværende tidspunkt er grunnlaget for å tolke strukturenes kronologiske sammenheng og innbyrdes forbindelse svakt for det store flertallet av registrerte anlegg. Det mest hensiktsmessige er å behandle resultatene mht. funn o.l. som relatert til en lokalitet, mens beskrivelsen av de enkelte undersøkte strukturene gjøres separat. Det samlede inntrykket av undersøkelsen av anlegg og strukturer kan drøftes opp mot en tolkning av lokalitetens kronologiske rammer, aktiviteter o.l. og antyde tolkning av funnene i forhold til dette.

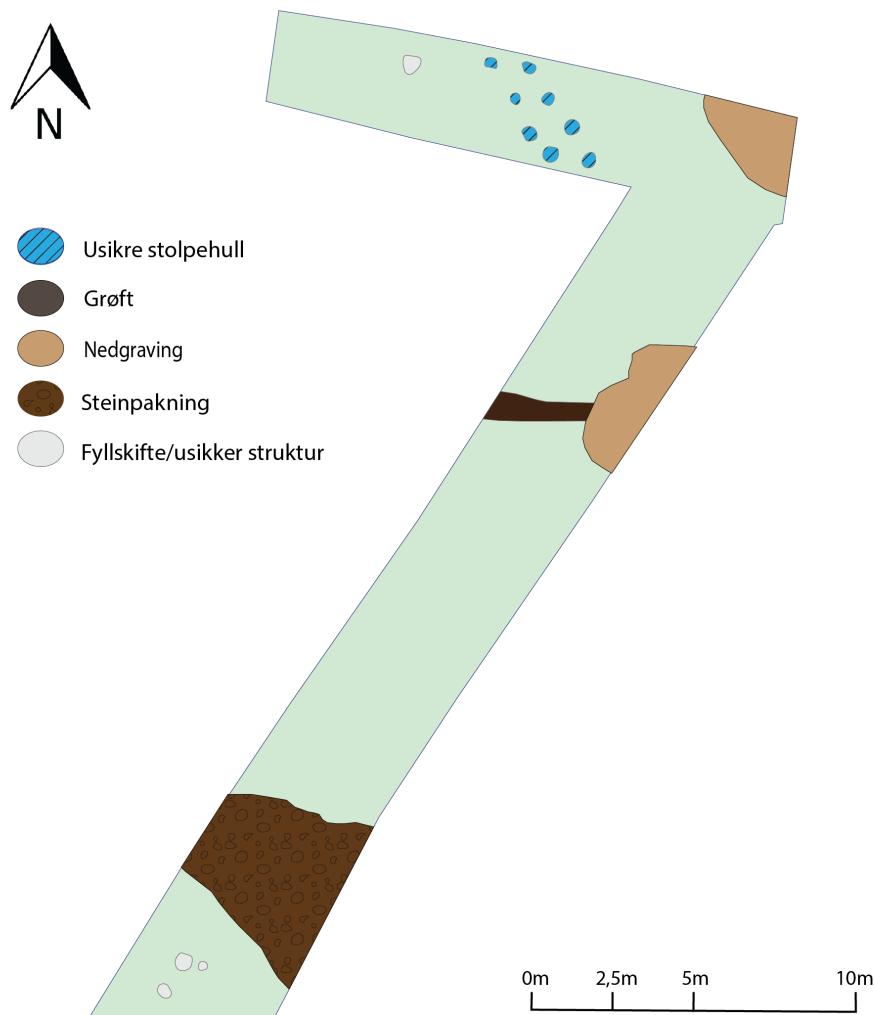
Stratigrafiske forhold

Det er som tidligere redegjort for et ganske tynt pløyselag over en undergrunn av fin, trolig marin avsatt sand. Det er uvisst hvor tykt dette sandlaget er. Pløyselaget ble også anslått å være mellom ca. 20-30 cm dypt etter bruk med jordbor, og tykkest nær med bergknatten lengst sør på halvøya. Under flateavdekkingen ble det klart at dette

området var dekket av et kulturlag som inneholdt mye skjørbrent stein (A480). Dette forklarte at det ikke var mulig å få jordboret ned i dette området under sonderingen med jordbor.

Strukturer

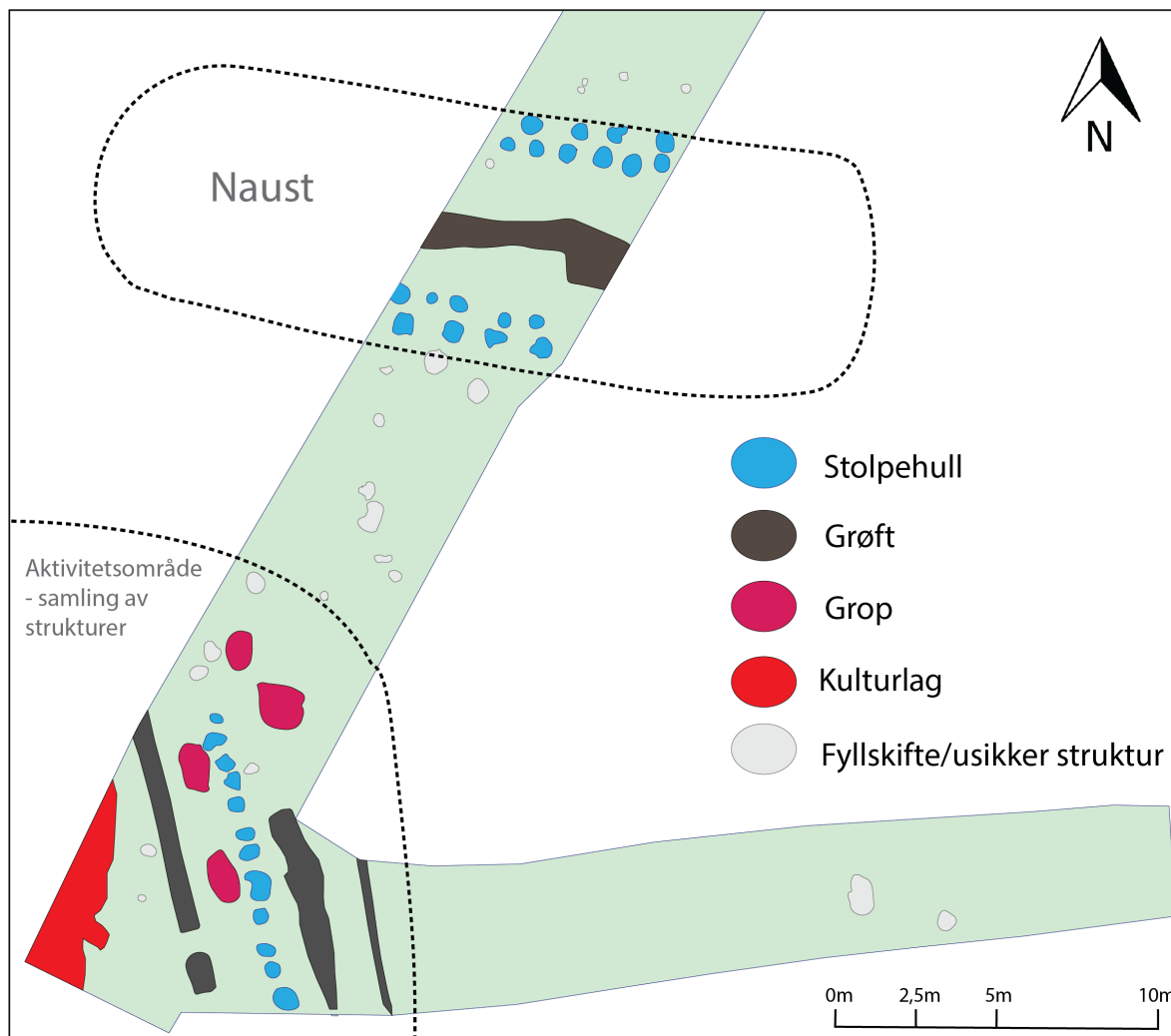
Det ble ikke registrert myntfunn i tilknytning til anlegg/depot. Det er registrert til sammen 69 anlegg i et utgravningsområde på totalt ca. 560 m². 21 av disse er fyllskifter, hvorav en stor del trolig er stolpehull. Disse er markert med hvitt på plankart (Fig.3 og Fig.4). Hvilken relasjon de inngår i er for usikker til at det har hensikt å omtale disse nærmere i rapporten. En ansamling anlegg den nordlige delen av området undersøkt med sjakter fremsto ikke veldig naturlig å prioritere for snitting, dokumentasjon og prøvetaking (Fig.3).

Figur 3 Plankart og tolkning av registrerte anlegg, nordre del av felt

Følgende anlegg ble registrert i dette området: En dobbel rekke av NV-SØ orienterte stolpehull i sjakt 300 nord i feltet tegnet seg så vagt at de ble vurdert usikre under utgravingen, men plandokumentasjonen (Fig. 3) viser et system som tyder på at anleggene er stolpehull, og trolig førreformatoriske. Nedgravningene Ø og SØ for dette er derimot vurdert som etterreformatoriske anlegg på bakgrunn av tegl og stjertpote i

overflaten. De er bare delvis avdekket, og det er uvisst hva de representerer. Det er imidlertid interessant at beliggenheten er i relativ nærhet til «Stabburskråga». Dersom området har vært avsatt til uthus som stabbur e.l. er det nærliggende å tro at fast bebyggelse også har bfunnet seg i området. Om det er dette nedgravningene representerer, får foreløpig stå som en mulighet.

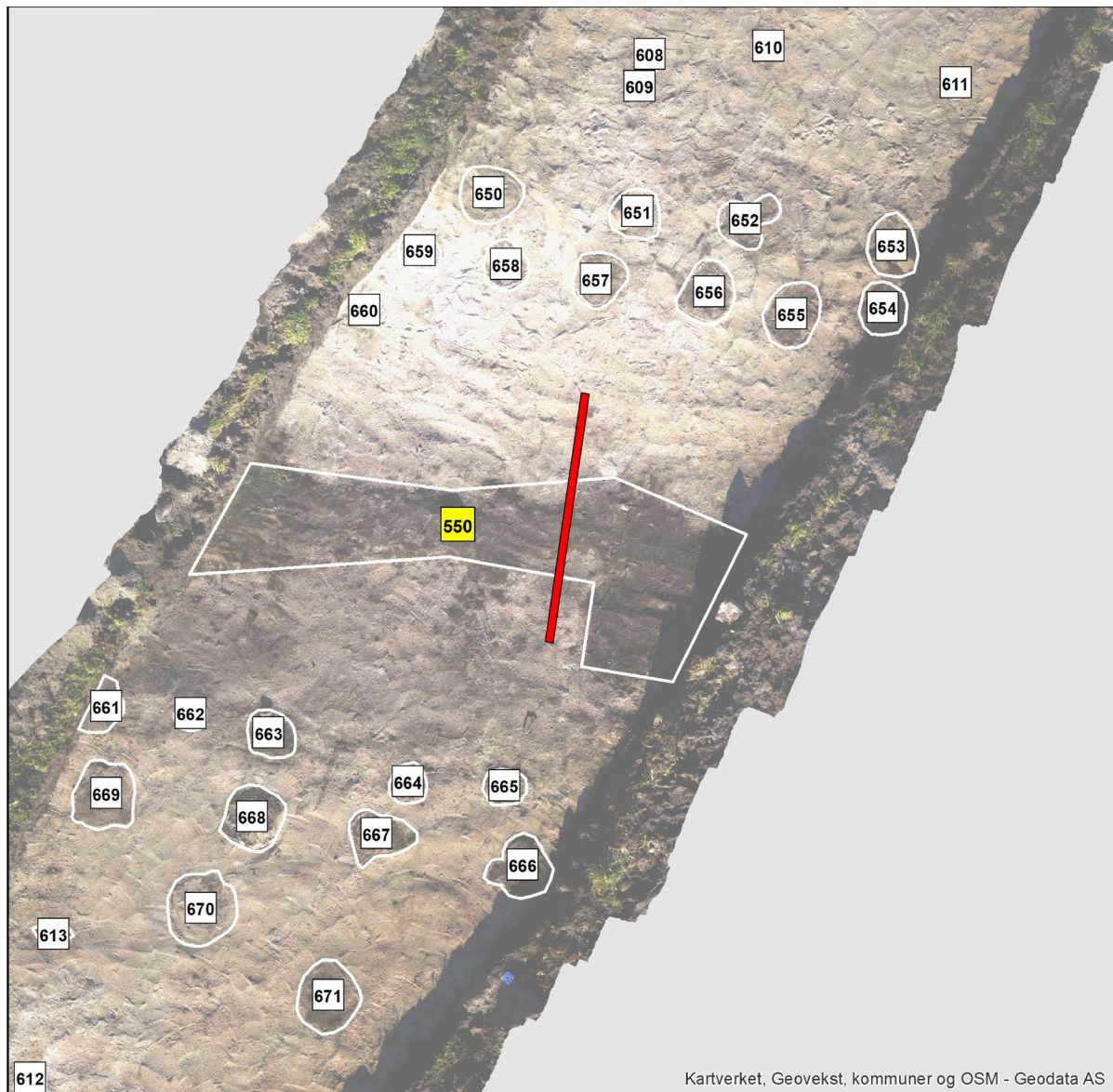

Figur 4 Plankart og tolkning av registrerte anlegg, søndre del av felt

En steinpakning i sjakt 400 (Fig. 3) ca. 15 m SV for den sørligste nedgravningen omtalt ovenfor fremstår som et belte av mørk brun humusholdig sandjord på tvers av sjakten, med høyt innhold av varmepåvirket stein. Anlegget er ikke undersøkt, men den forholdsvis tette forekomsten av kokstein gir en viss pekepinn på at anlegget kan representere førreformatorisk tid. Denne vurderingen er inspirert av en sammenligning med bryggesteinslag til tross for at dette anlegget selvsagt ikke innehar dimensjonene forbundet med slike. Disse dateres 600-1600 (sml. Grønnesby 2016:134).

Lenger sør i sjakt 400 ble det registrert mer gjenkjennelige strukturer, med klarere indikasjoner på å representere førreformatorisk aktivitet. Disse er markert på kartet som «Naust» (Fig. 4). Dette er en samling anlegg tolket i felt som stolpehull og gulv i et naust, samt en samling anlegg i tilknytning til en NV-SØ orientert stolperekke er definert

som et aktivitetsområde helt sørvest i sjaktesystemet, i tilknytningsområdet mellom sjakt 400 og 500. Midtrennen i naustanlegget og til sammen fire anlegg i aktivitetsområde – samling av strukturer sør for dette ble prioritert for snitting, prøveuttak og dokumentasjon.

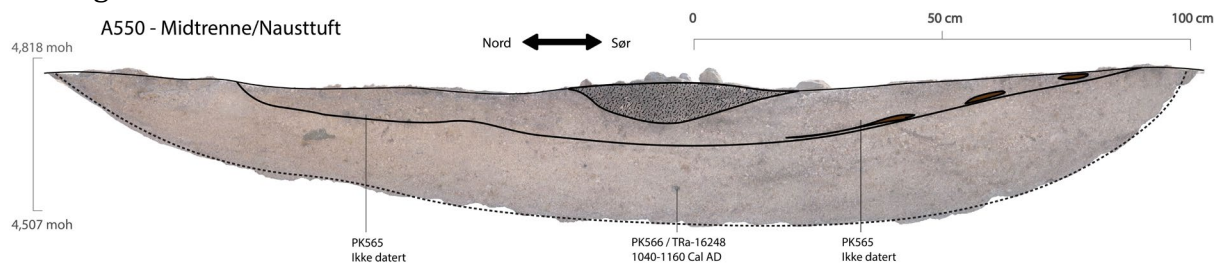

Figur 5 Fotogrammetri av naust med snittlinje

Naustanlegget består av parallelle, doble stolperekker orientert på tvers av sjakten i Ø-V retning, på hver sin side av nedgravd gulvområde med midtrenne (en mulig såkalt «kjølrenne»). Nedgravingen i forhold til veggen var nå på opptil 10-15 cm, men veggvollene har mest sannsynlig blitt slitt ned av pløying, og det er usikker hvor dypt gulvet har vært senket i forhold til opprinnelig bakkenivå. Den estimerte lengden på ca. 20 m (se Fig. 4) er ikke basert på observasjoner på bakkenivå, og kan godt være overdrevet. Likevel må naustet ha vært ganske romslig, med ca. 8 meters bredde i ytre mål, og ca. 6 m i indre mål. Naustanlegget rennen A550 tilhører er lokalisert sentralt i undersøkelsesområdet, omtrent midt i sjakt 400.

Rennen ble snittet i N-S retning i ca. 1,3 m lengde (snitt mot vest). Naustets gulvnivå på

noe over 4 m over havet er en ytterligere indikasjon på at bygningen var tilknyttet standssonen, mest sannsynlig et naust (Fig. 5 og 6). Strandlinje på 4 m jf. Isobase 26 gir en datering på 1000 år (<https://www.tgo.uit.no/sealev/>). Selv om man må forutsette at havnivået sto noe lavere enn fire meter under naustets brukstid, er ikke avviket så betydelig. Det viser at bolighus neppe kunne bli plassert på denne høyden for rundt 1000 år siden, da det ville vært vel nært flomålet. Profilen viser et tynt, mørkbrunt humuslag. I skjellsanden under dette kan trolig midtrennen følges noe dypere, i mørkere skjellsand ispedd mindre linser og konsentrasjoner trekull. PK566/Ts.16056.90 og en datering tatt fra såldet materiale fra grå undergrunn i samme sjikt som PK566 ble tidlig mellomalder. Utover bein samlet inn fra såld (Ts.16056.93) er det ikke gjort funn under snittingen.

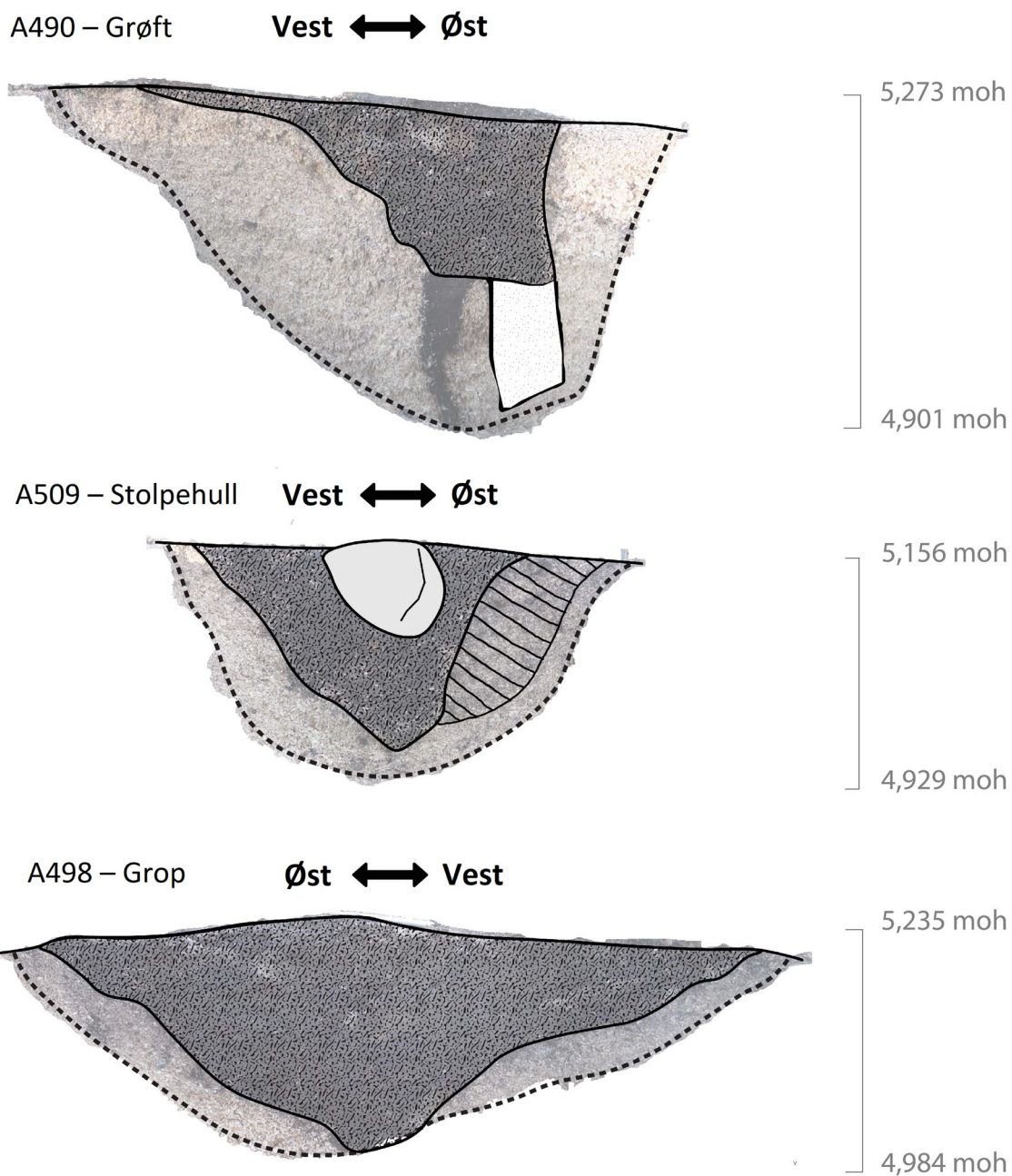

Figur 6 Fotogrammetri av profil, med trekull, kjølrenne (?) og datering markert- naust

Fire anlegg ble snittet i aktivitetsområdet sør for naustanlegget, markert på kart som «Aktivitetsområde-samling av strukturer» (Fig. 4 og 7). Et stolpehull (A509) fra den NNV-SSØ orienterte stolperekken ble snittet i Ø-V retning med snitt mot sør (Fig. 7 og 8). Stolpehullet var nær sirkulært, ca. 35 cm d. Snittet viste at stolpehullet kun var ca. 21 cm d, og besto av homogent, mørkt humuslag. Steinen midt i snittlinjen kan ha tilhørt skoning, men har i så fall kommet ut av posisjon. En trekullprøve, PK544/Ts.16056.88 ble tatt fra profilen, og datert sein vikingtid.

Figur 7 Fotogrammetri av aktivetsområde – konsentrasjon av anlegg. Snittene til profilene i fig. 8 er markert

Figur 8 Fotogrammetri av profiler i aktivitetsområde – samling av anlegg. Beskrivelse i teksten

Kulturlaget A480 (Fig. 4 og 9) dekket opprinnelig disse strukturene, men ble dessverre erkjent for sent til å dokumenteres i helhet før det ble fjernet av maskinen. Kulturlaget eksistens og det kaotiske inntrykket samlingen anlegg under dette ga, tyder i seg selv på at aktivitetene skriver seg fra flere faser. Anlegget, slik det var bevart etter avdekkingen, ble snittet i N-S retning (snitt mot øst). Kulturlaget var ca. fem cm tykt, og inneholdt

mørk trekullholdig sand ispedd skjørbrent stein. Det ble tatt to trekullprøver fra små kullkonsentrasjoner. Den ene av disse, PK540, Ts.16056.84 ble datert vikingtid/tidlig mellomalder.

Figur 9 «Snitt» av profil. Fotogrammetri viser ikke mer enn bildet viser: ca. 5 cm homogent kulturlag

I enden av en grøft A490 som løp parallelt med stolpehullrekken A509 er del av, ble det gravd et snitt mot sør-enden av grøften i Ø-V retning, snitt mot nord. I felt ble denne strukturen ansett å være en mulig vegggrøft. Profilen viste en grunn nedgravning, ca. 25 cm dyp, lik de andre nedgravde anleggene i området (stolpehull A509 og ovalt anlegg A498). Fyllet består av mørk grå sand, med noe skjørbrent stein. Formen er nær vinkelrett side mot øst, og jevnt skrånende opp mot vest. Et rektangulært, mørkere avtrykk forsetter dypere med (markert med hvitt) i Fig. 8, og kan være avtrykk av en opptrukken stolpe. Det er imidlertid mer sannsynlig at det er avrenning fra grøftens fyllmasse vi ser, kanskje en begynnende prosess som er langt mer tydelig lenger vest i profilen (se Fig. 10). Dersom grøften var laget som å støtte stolper, virker det imidlertid mest naturlig at disse har vært plasser mot øst, langs den vertikale siden. Foruten bein plukket opp under snittingen (Ts.16056.94), og såldet fra massene til en ca. 2 liters prøve tatt med tanke på trekulldatering (Ts.16056.95), ble det ikke gjort funn her. Trekullprøve PK544 ble datert sen vikingtid-tidlig mellomalder.

Figur 10 Profilbilde av A490, mulig vegggrøft. Avrenningsspor under selve fyllet i grøften (?)

Funn

I all hovedsak er funnene av metall, og kommet frem gjennom søk med metalledetektor. Det er til sammen katalogisert 82 metallfunn (av totalt 95 undernummer, inkl. prøver), og av disse er det kun fem man med sikkerhet kan si befant seg in situ, alle funnet i A480 (kulturlag). Tallene viser at søk med metalledetektor operert av erfarent personell var temmelig avgjørende for resultatet mht. funn. Slik inntrykket er etter flateavdekkingen, ser det også ut som om hovedparten av funnene befinner seg i pløyselaget.

Gjenstander av metall

Nedenfor følger en oversikt over funnkategoriene i tabellform (Tab.1). Nærmere omtale av funn som lar seg tidfeste noenlunde nøyaktig i typologisk-kronologiske rammer følger senere i rapporten.

Tabell 1 Katalogiserte gjenstander, oversikt. *) En gjenstand indikerte sølv, men er nok aluminium, Ts.16056.23. **) Trolig er kun et lodd(Ts.16035.19 rent bly. De øvrige er av kobberlegering. ***) Kun to av (mulig) smelterest er så langt av kjent metall

Gjenstand	Sølv	Jern	Bly	Kobberlegering	Sum
Mynt	15			1	16
Spenne				2	2
Remfordeler				1	1
Avklipp, betalingsmetall	2*				2

Vektlodd			5**		5
Båtsaum		11			11
Kniv		2			2
Pilspiss		1			1
Øks		1			1
Fil		1			1
Krok		2		1	3
Nagle		3			3
Ring		1		1	2
Avklipt blikk/massiv metall				14	14
Metallsmelterest?			2***		7
Annet/uidentifisert		5	1	5	11

De to øvrige katalogiserte funnene, som ikke er av metall i sin helhet er restene etter en kam (Ts.16056.26), og fragment av en kleberkargryte (Ts.16056.83). Førstnevnte ble funnet ved søk med metalldetektor selv om hovedbestanddelen er gevir, som skyldes at kamfragmentet er utstyrt med mengder av kobberniter. Kleberkarfragmentet ble funnet in situ, i sørkanten av sjaktene (sjakt 400/500) sør i undersøkelsesområdet. Trolig er konteksten like eller identisk med kulturlaget bevart noe vest for dette (A480), men dette kulturlaget ble som sagt erkjent for sent, og mye ble fjernet med gravemaskinen uten å bli dokumentert.

To klart etterreformatoriske funn, et fragment av bein til en stjertpotte (F406) og en bit teglstein (F379) ble målt inn med tanke på at de trolig daterer aktivitet i området til tidlig nytid. I likhet med mengder av spiker, moderne aluminium o.a. samlet inn gjennom søkene med metalldetektor (som ikke omtales videre her), er ikke disse katalogisert.

Prøver

Trekullprøver

Det ble tatt ni prøver fra profilen (Tab.2). Alle prøvene ble tatt med tanke på datering (Tab.) Av disse er seks artsbestemt av nasjonallaboratoriene for datering, og kun det daterte materialet er angitt i dateringsrapporten (se vedlegg 1). Det ble funnet trekull av løvtrær med lav egenalder (bjørk/selje/rogn) i alle prøvene, unntatt Ts.16056.84, der brent nøtteskall er datert. UM har ikke mottatt restmateriale per oktober 2021. Art nøtteskall er ikke kjent, men dersom det er noenlunde lokalt opphav kan det knapt være tale om annet enn hasselnøtt. Den nordligste kjente utbredelsen av hasseltrær i dag er Steigen (Oppvang og Kjellman 2019:12). Lik trekullmaterialet som er artsbestemt forutsettes lav egenalder på nøtteskallfragmentet.

Tabell 2 Oversikt over trekullprøver

TS.nr.	Intrasinr.	Anlegg	Gram	Labnr	Treart	Type
Ts.16056.84	PK540	A480	0,848 g	TRa-16244	nøtteskall	kulturlag
Ts.16056.85	PK541	A480	0,292 g	Ikke arts- best		kulturlag
Ts.16056.86	PK542	A490	1,074 g	TRa-16245	betula	veggrøft?
Ts.16056.87	PK543	A498	0,456 g	TRa-16246	betula	Oval nedgrav- ning
Ts.16056.88	PK544	A509	0,968 g	TRa-16247	betula	Stolpehull
Ts.16056.89	PK565	A550	0,065 g	Ikke arts- best		midtrenne
Ts.16056.90	PK566	A550	0,125 g	TRa-16248	salix/po- pulus	midtrenne
Ts.16056.91	PK567	A550	0,062 g	Ikke arts- best		midtrenne
Ts.16056.92	PK. (såld)	A550	0,245 g	TRa-16249	betula	midtrenne

Beinprøver

Det ble påtruffet noe bein i snittingen av midtrennen i naustanlegget Ts.16056.93 (A550), og i A490, grøft nær stolperekke, som beskrevet ovenfor funnet i jordprøven PK542, tatt for datering (Ts.16056.95. Dette er Ts.16056.94-95.

Beinprøvene ble analysert ved Universitetsmuseet i Bergen (vedlegg 2). De aller fleste av beina var svært fragmenterte, noe som gjorde artsbestemmelse vanskelig. Nedenfor er en forenklet oversikt basert på analyserapporten, tab.3 (se Vedlegg 2). Det er dermed lite å slutte ut fra analysen, annet enn at bein i naustkonteksten virker noe bedre bevart, og er den eneste av beinprøvene hvor det var mulig å gjøre en sikker artsanalyse. Som det fremgår av rapporten, er det likevel kun tre identifikasjoner til torsk/torskefamilien (til sammen fem beinfragmenter) og et fragment antydte å tilhøre ryggrad til lite klovdyr, trolig sau/geit (se vedlegg 2). To identifikasjoner til lemen er utvilsomt kommet til konteksten på naturlig vis. Den høye fragmenteringsgraden betyr trolig at det neppe er egentlig møddingmateriale som beinfunnene representerer rester av, men kanskje mer sannsynlig materiale som har blitt kastet i soner med høy menneskelig aktivitet i form av ferdsel/tråkk o.l.

Tabell 3 Oversikt over analysert beinmateriale

TS16056.93		Profilsnitt A550 Kjøllrenne, naust.		
IDnr	Familie/Art	Norsk	Kommentar	Brent/Ubrent
1	<i>Gadus morhua</i>	Torsk		Ubrent
2	Gadidae	Torskefamilien	Trolig <i>Gadus morhua</i>	Ubrent
3	Gadidae	Torskefamilien		Ubrent
4	Pisces (indet.)	Fisk (ubestembart)	stor	Ubrent
5	Pisces (indet.)	Fisk (ubestembart)		Ubrent
6	Pisces (indet.)	Fisk (ubestembart)		Ubrent

7	Pisces (indet.)	Fisk (ubestembart)		Ubrent
8	Pisces (indet.)	Fisk (ubestembart)		Ubrent
9	Artiodactyla	Partåete (Klovdyr)	Størrelse som sau/geit	Ubrent
10	Mammalia (indet.)	Pattedyr (ubestembart)		Ubrent
11	<i>Lemmus lemmus</i>	Lemen		Ubrent
12	<i>Lemmus lemmus</i>	Lemen		Ubrent

TS16056.94 A509, stolpehull				
IDnr	Familie/Art	Norsk	Kommentar	Brent/Ubrent
13	Mammalia (indet.)	Pattedyr (ubestembart)		Ubrent
14	Pisces (indet.)	Fisk (ubestembart)		Ubrent

TS16056.95 Grøft A490				
IDnr	Familie/Art	Norsk	Kommentar	Brent/Ubrent
15	Mammalia (indet.)	Pattedyr (ubestembart)		Br
16	Mammalia (indet.)	Pattedyr (ubestembart)	2 fragmenter av samme bein (refit)	Br
17	Pisces (indet.)	Fisk (ubestembart)		Br
18	Pisces (indet.)	Fisk (ubestembart)		Ubrent
19	Mammalia (indet.)	Pattedyr (ubestembart)		Ubrent
20	Pisces (indet.)	Fisk (ubestembart)	trolig del av en pterygiophor	Ubrent

Oppsummering

Langt de fleste funnene var metall, og ble gjort med metallsøkere. Det viste seg videre at langt de fleste funnene ble gjort i pløyelaget. Flateavdekkingen av sjaktene viste en forholdsvis tett forekomst av anlegg i et relativt lite avdekket område. Totalt 69 anlegg ble registrert. Fem anlegg ble undersøkt med snitting, prøvetaking og dokumentasjon. Anleggene som ble undersøkt var midtrennen i en stolpebygd struktur (doble stolperekker) orientert med langsiden mot havet med noe senket gulvparti, trekk som antyder at strukturen har vært et naust. To nær sammenfallende dateringer ga vikingtid/tidlig mellomalder som resultat. Fire anlegg i en ansamling strukturer ble snittet og dokumentert. Av disse ble et stolpehull, en grøft (vegggrøft?), og et kulturlag dater sein vikingtid-tidlig mellomalder, mens en oval nedgravning avviker ved å dateres til yngre jernalder, overgangen merovingertid-vikingtid. Selv om det ikke ble observert mengder godt bevart bein o.l. som kan sammenlignes med egentlige møddinglag, ble det

funnet små mengder fragmenterte bein i undersøkte anlegg. Det lot seg i liten grad gjøre å artsbestemme disse i den osteologiske analysen.

ANALYSE

DATERINGER

Som allerede redegjort for i forrige kapittel ble prøver av strukturer og anlegg datert på nasjonallaboratoriene for datering ved NTNU. Som del av analysen ble materiale identifisert der, med tanke på utvelgelse av egnet prøvemateriale (lav egenalder) til datering, se dateringsrapport (vedlegg 1). Stor grad av overlapp i dateringene ses i resultatene av TRa16248 og 16249 (Ts.16056.90 og 92), henholdsvis 1040-1160 og 1045-1240 evt. (Tab. 4). Dette indikerer bruk i tidlig mellomalder, selv om kalibreringskurvens utflating for sistnevnte datering gir noe stort utslag i kalenderår. Det kan argumenteres med at denne datering viser mulig bruk av naustet inn i høymellomalder, men det vesentlige er sammenfall i to forskjellige dateringer.

Øvrige snittede strukturer er datert med enkeltdateringer. TRa-16244(Ts.16056.84) daterer kulturlaget A480 til 1036-1158 evt., men veggrøften (TRa-16245/Ts.16056.86 ga en nesten identisk datering til 1030-1156. Anlegg i romlig tilknytning til disse tilhører trolig eldre faser i aktivitetene på denne delen av undersøkelsesområdet, datert uten tidsmessig overlapp med kulturlag og grøft. Oval nedgraving TRa-16246/Ts.16056.87 er datert 774—877 evt., mens stolpehullet er datert til senere i vikingtid, 903-1024 (TRa-16247/Ts.16056.88). Det tas forbehold om få dateringer sammenlignet med antall registrerte anlegg, men resultatene av datering i det sørlige aktivitetsområdet indikerer at inntrykket under utgravningene om at anleggene ikke var samtidige trolig er korrekt.

Tabell 4 Oversikt over C14-dateringer

TS.nr.	Intrasis nr	Anlegg	Labnr	Matr.	Type anl.	BP	Kal. evt 2σ
Ts.16056.84	PK540	A480	TRa- 16244	nøtteskall	kulturlag	946 ± 13	1036- 1158
Ts.16056.86	PK542	A490	TRa- 16245	betula	veggrøft?	959 ± 15	1030- 1156
Ts.16056.87	PK543	A498	TRa- 16246	betula	Oval nedgravn.	1191 ± 13	774-877
Ts.16056.88	PK544	A509	TRa- 16247	betula	Stolpehull?	1063 ± 13	903- 1024
Ts.16056.90	PK566	A550	TRa- 16248	salix/populus	midtrenne	933 ± 17	1040- 1160

Ts.16056.92	Såld 550	A550	TRa- 16249	betula	midtrenne	913 ± 13	1045- 1204
--------------------	----------	------	---------------	--------	-----------	-------------	---------------

TYOLOGI OG KRONOLOGI

En gruppe av metallfunnene som tilbyr ytterligere indikasjoner på kronologi til C14-dateringene. I denne sammenhengen er myntene, klippesølv, kammen og den ene spennen spesielt interessant å se nærmere på. Under klubbturen til NNMSK ble det gjort et søk noe for langt vest i forhold til undersøkelsesområdet, og en jernalderøks ble funnet i pløyelaget. Rent bortsett fra at et slikt funn faktisk kan gi en viss støtte til teorien om at det fantes/finnes graver nær området der undersøkelsen fant sted jf. prosjektplan, er det i denne sammenhengen tilstrekkelig å betrakte øksen som indikasjon på aktivitet i området i vikingtid. Øksen omtales nedenfor. Andre jerngjenstander er interessante i seg selv, som pilspissen (Ts.16056.29), knivene (Ts.16056.30 og 81), fil (Ts.16056.31), men er ukonserverte per. oktober 2021, og i temmelig dårlig forfatning. Trolig tilhører disse gjenstandene typer med mulig kronologisk plassering til vikingtid – mellomalder, men usikkerhetene mht. identifisering for store til at de drøftes nærmere i denne rapporten. Metallfragmenter, som fragmenter av bronseblekk (kobberlegering), andre vanskelig definerbare metallfragmenter, smelterester o.l. kan være interessante å vurdere i forhold til aktiviteter som metallbearbeiding o.l. på stedet, men vanskelig å antyde kronologiske rammer på.

Metallfunn, som med en viss sannsynlighet kan dateres tidlig nytid, og dermed trolig kan tilhøre (mulige) bosetningsspor dokumentert nord i undersøkelsesområdet er få. Sikre eksempler er en draktspenne i kobberlegering (Ts.13896.17), og en udefinert mandelformet gjenstand (13896.22) funnet i 2014. Dette er først og fremst interessant siden dette bryter sterkt med forventninger om metallsøkerfunn i et område som tidligere har hatt omfattende bosetting i tidlig seinmellomalder/tidlig nytid. Et eksempel er omfattende metallsøk på Myklebostad i Tjeldsund kommune. Søkene frembrakte så mange funn, at dette ledet til at en gårdshaug ble erkjent. Sørvest for de bevarte delene av gårdshaugen (Id.273239) er det registrert minst 63 løsfunn, mye av dette trolig pløyd ut og spredt fra massene som tilhørte gårdshaugen. Dette er imidlertid kun funn som er vurdert fredet jf. kulturminneloven, og mengden innsendte funn med sannsynlig 1600/1700-tallsdatering sendt tilbake til finner var betydelig. Dette bør bety at undersøkelsesområdet på Skagen ikke kan ha hatt lignende langvarig bosetting i tidlig nytid, av en art og varighet som etterlater seg en gårdshaug sammenlignbar med Myklebostad. I det følgende presenteres funn som i varierende grad lar seg avgrense kronologisk, men som anses å ha sannsynlig sammenheng med myntfunnene.

Fremfor noe annet utgjør myntene en god kronologisk indikator, som terminus post quem (tpq) indikator. Dette forutsetter at mynt er identifisert, og helst analysert av personer med numismatisk kompetanse. Så langt gjelder dette bare myntene som ble

funnet i 2013 (Ts.13807.1-4) og 2014 (Ts.13896.1-14), da ut fra bildematerialet (Gullbekk og Sættem 2019:484). Dette var tilstrekkelig til at tpo kunne anslås til ca. 1067 på grunnlag av innslaget av mynter av en type som ble slått inntil denne tiden under Olav Kyrres regjeringstid (1067-1093). Funnet av til sammen 18 førreformatoriske mynter, deriblant 16 Olav Kyrremynter gir funnet et uniformt preg, og Gullbekk og Sættem betraktet dette som et depot. Andre mynter, en mynt slått under Harald Hardråde (1047-1066) og en halv penning fra Køl, ca. 950-1050 kan anses «tilfeldige» sølvsaker i depotet, sammen med det ene funnet av klippesølv. Tidspunktet for deponeringen av myntene ble satt en gang etter ca. 1080 på bakgrunn av identifikasjon av en Olav Kyrremynt preget ca. 1080-1095 (Gullbekk og Sættem 2019).

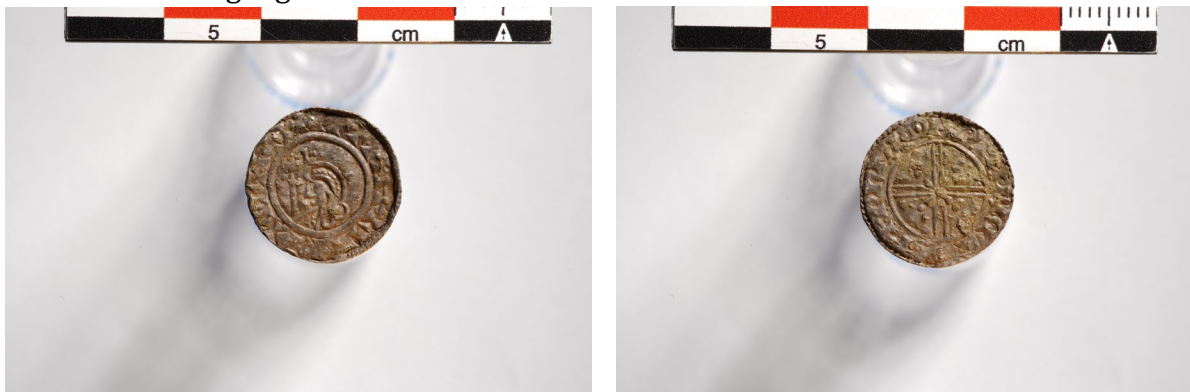
I 2020 ble det funnet 16 mynter til, og til sammen er det funnet 36 mynter fra et begrenset område i Skagen. Med forbehold om at personer med god ekspertise mht. myntene ikke har hatt anledning til å gjennomgå myntene med kvalitetssjekk av min identifikasjon, er minst åtte av 16 mynter trolig Olav Kyrre penninger (Tab. 5). En hel Sven Estridsenmynt (Fig. 11a og b), dansk (1047-1075) kan være samtidig med Olav Kyrre myntene, og også i 2020 ble det funnet en mynt preget under Harald Hardråde (se tab.). Et lite myntfragment kan bære spor etter kufisk skrift(?), og hvis dette er korrekt er den trolig eldre enn alle øvrige mynter fra Skagen.

Tabell 5 Vurdering av myntmaterialet fra Skagenundersøkelsen 2020

TS.nr.	Mynt/pregn	Datering	Beskrivelse
16056.1	-	VT-inntil 950?	Myntklipp, slitt og lite fragment. Mulig vag kufisk inskripsjon
16056.2	Olav Kyrre	Ca.1080-1095	Mynt, klippet i to, og delt langs korslengden (halvpenning). Trolig mynt av variant Skaare 1995, 43-47, s.14.Olav Kyrre
16056.3	Olav Kyrre	Ca.1065-1080	Mynt, godt bevart på revers, kors med forvirret omskrift, Advers er noe slitt, men trolig et portrett ikke ulikt nr. 28 i Skaare 1995, s. 12.
16056.4	Olav Kyrre	Ca.1065-1080	Mynt, godt bevart på revers, kors med forvirret omskrift, Advers er noe slitt, men trolig et portrett ikke ulikt nr. 29 i Skaare 1995, s. 12
16056.5	Olav Kyrre	Ca.1065-1080	Mynt, godt bevart på revers, dobbelkors og omskrift. Advers er noe slitt, men trolig et portrett lik nr. 22 i Skaare 1995, s. 12
16056.6	Sven Estrids-son	Ca.1047-1075	Mynt med markert midtfelt på begge sider. Advers: portrett av person med hjelm, bærer scepter (?). Revers: dobbelkors. Dansk, slått under Sven Estridsson. Minner om Hauberg 57 og 65
16056.7	Harald Hardråde	Ca.1047-1066	Slitt mynt. Advers: Tydelig arm på trikvetra, resten slitt bort. Revers: dobbelkors, Sannsynlig mynt slått under Harald Hardråde, se Skaare 1995, s. 9-10
10056.8	Olav Kyrre?	TMA	Mynt kuttet på midten. Rev.: Dobbeltkors i innrammet midtfelt, mulig punkt(er) i hver korsarm. Mynten er kuttet nøyaktig mellom linjene i korset. Adv: Tydelig pregning, men lite gjenstår. Mulig Olav Kyrre variant
16056.9	Usikker id. Olav kyrre?	TMA	Mynt, noe beskadiget. Tydelig innrammet dobbelkors på rev. En, muligens to punkt (ringer) mellom korsarmene diagonalt. Adv.: dobbelbue forbundet med tversgående linjer. Ansikt i profil m hjelm
16056.10	Olav Kyrre	Ca.1065-1089	Rev: dobbelkors i det markerte feltet omskrift. Advers er meget slitt, men det kan anes et hestemanlignende hår på portrett lik nr. 35 i Skaare 1995, s. 13.

16065.11	Olav Kyrre	Ca.1065-1080	Mynt, godt bevart på revers, dobbelkors i det innrammede feltet med omskrift. Advers er noe slitt, men trolig et portrett lik nr.32 i Skaare 1995, s. 12
16056.12	Olav Kyrre	Ca.1065-1080	Mynt, noe slitt. Revers: dobbelkors i det innrammede feltet, med uleselig omskrift. Advers: trolig et portrett lik nr.31-32 i Skaare 1995, s. 12
16065.13	-	-	Tynn metallskive, rundaktig, men skadet kant. Skiven sterkt forvitret, spor av sølv Ingen spor etter pregning. Trolig mynt
16056.14	Olav Kyrre?	TMA	Mynt klippet i to. Rev.; spor av pregning, Mulig Olav Kyrre mynt, men usikker
16056.15	-	VT?	Lite myntklipp, skrift og pregning tydelig, men foreløpig uidentifisert
16056.16	Olav Kyrre	Ca. 1080-1095	Mynt klippet i to. Rev.; spor av pregning, dobbekors. lite fragment i klippkanten mangler. Trolig mynt av variant Skaare 1995, 43-47, s.14

Bortsett fra myntklipp Ts.16056.1 som foreløpig er antydnet å ha tilhørt en dirham, og dermed trolig eldre enn ca.950 (Solberg 2014:254-55) virker ikke myntfunnene 2020 å avvike vesentlig i kronologi og sammensetning i forhold til funn fra 2013 og 2014. Det er fremdeles rimelig å antyde at myntene i all hovedsak ble deponert på stedet i løpet av et kort tidsrom en gang etter ca. 1080.

Figur 11 a (advers) og b (revers). Ts. 16056.6: Mynt, Sven Estridsson

Funn av ryggpartiet til en liten kam (Ts.16056.26) med deler av skinner og plater (Fig. 12), samt svært tettstilte bånd av niter av kobberlegering på den øvre og nedre del av ryggen og begge sidene av kamfragmentet er av Øyes type E5.1. (Øye 2005:400-402), og er vanligst i de eldre fasene av mellomalderbyen Bergen, periode 1 (før 1120 og 2 (ca.1120-1170). Trondheim- og Oslomaterialet viser også at kammer av denne typen tilhører de eldre sjiktene fra overgangene sein vikingtid/tidlig mellomalder (Øye

Figur 12 Ts.Ts.16056.26. Kamfragment. Øyes type E5.1

Figur 13 Ts.16056.24: «Guds lam» spenne

2005:406).

Nord-Norges første funn av «Guds lam» fibula, Ts.16056.24 ble gjort på Skagen 2020 (Fig.13). Denne typen er en rundspenne med gjennombrutte felter i midten som former et stilisert dyr, "Guds lam". Dateringen av denne varianten er til perioden tidlig mellomalder, rundt 1100 (Pedersen 2001:48).

Fem vektlodd ble funnet i 2020, Ts.16056.17-21. Fire av disse er enkle kuleformede lodd med flate poler, mens et (Ts.16056.21) har tilnærmet tønneform, men med vagt triangulært tverrsnitt. Det minste vektloddet er av bly, men de øvrige er i kobber. Funnet av vektloddet i bly, Ts.16056.19, ble gjort i kulturlaget A480. Et lodd er utstyrt med fem øyne langs kanten på den ene plate polen (Ts.16056.18, Fig.13), ellers er loddene uten spesielle særtrekk. Loddene kan dateres til sent 800-tall til 1200-tallet (Pedersen 2013:58), og tangerer alle daterte myntfunn på Skagen kronologisk. Funn av en hul, plastisk dyrehodeformet gjenstand fylt med bly i 2014 (Ts.13896.16) kan muligens være en variant av dyrehodeformede vektlodd, som i fall dette er korrekt vil plassere dette i vikingtid basert på lignende funn (Pedersen 2001).

Figur 14 Ts.16056.18: Vektlodd med fem inngraverte punkter

Et fragment hakkesølv, en buet stang med rundt tverrsnitt (Ts.16056.22) er det andre sikre funnet av hakkesølv på Skagen (Fig. 14). Ts.13896.15 funnet i 2014 er et fragment av tynnhamret sølvplate klippet i alle ender. Denne gir lite kronologiske holdepunkter. Funnet fra 2020 kan derimot være avklipp fra en armring eller lignende. Tre knopper på den konkave siden er trolig dekor, som kan passe med en slik tolkning, men det har ikke lyktes å identifisere type denne i så fall skulle stammet fra. Det er en mulighet at dette fragmentet lik det mulige dirhamklippet og mulige vektloddet indikerer eldre aktivitet

på stedet. Det sikreste funnet med vikingtidsdatering er den tidligere omtalte øksen funnet noe vest for sjaktene. Øksen er nærmest type E (Petersen 1919:40f., fig 34), men med mindre markerte skafthullsfliker enn typeeksemplet. Dateringen er fra midten av 800-tallet til midten av 900-tallet.

Figur 15 Ts.16056.22. Fragment hakkessølv. Spor av ornamentikk

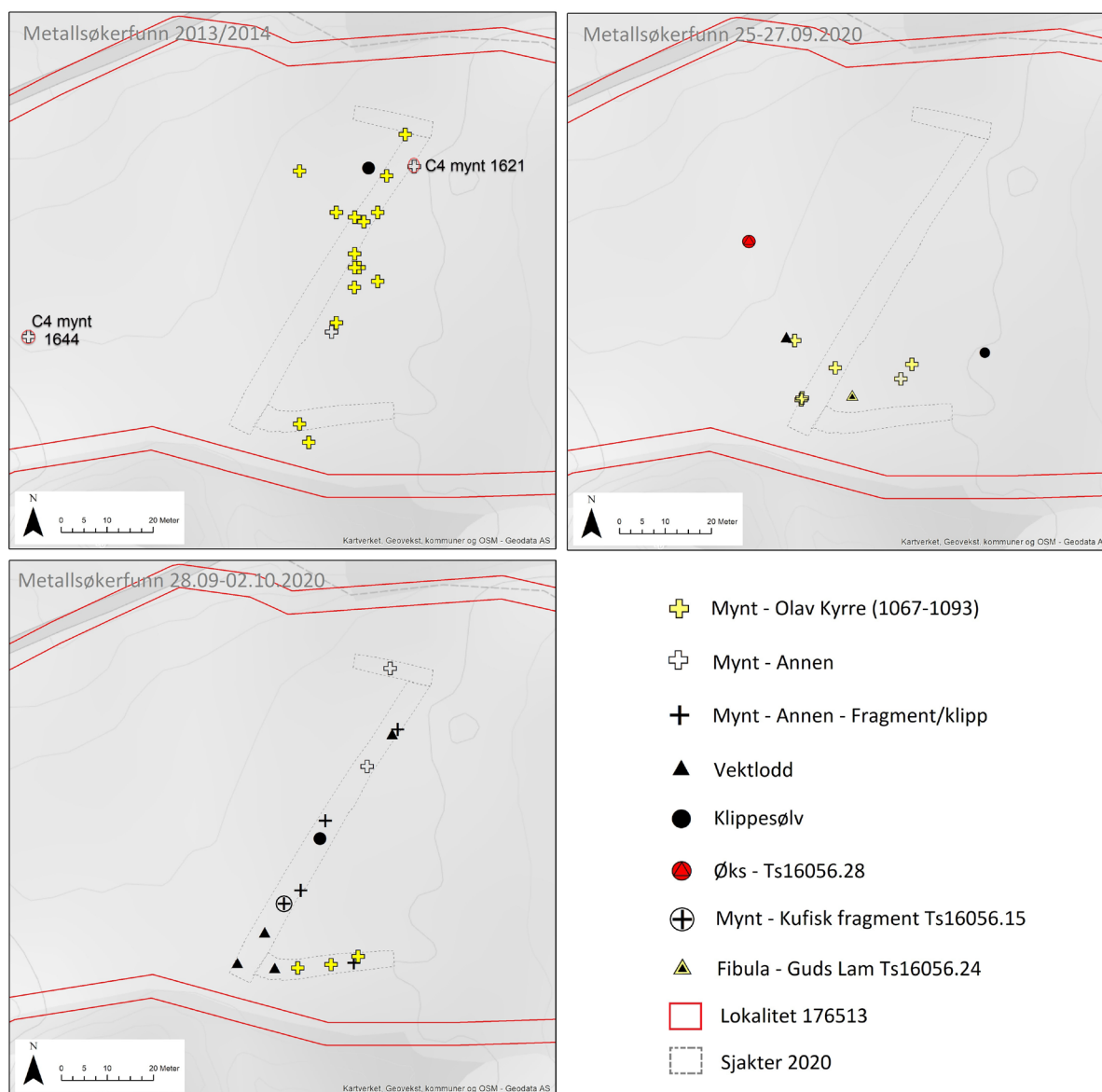
Funnenes kronologiske spredning harmonerer med C14-dateringene fra de daterte anleggene, som gjennomgangen over viser. Ser man bort fra indikatorer på aktivitet i tidlig nytid, først og fremst representert med de omtalte nedgravningene nord i undersøkelsesområdet, og i mindre grad av funn, synes det som at aktivitetene dokumentert i form av anlegg under matjorda har klar kronologisk sammenheng med funnene som hovedsakelig befinner seg i pløyselag. Deposisjonelle prosesser som kan innebære at masser som er kjørt på et jorde annet steds fra, som for eksempel gjødning og annen jordforberedelse har inneholdt gjenstander virker dermed lett å avvise i tilfellet Skagen (jf. Sand-Eriksen et al. 2020).

FUNNSPREDNING

Vi fant ikke noe anlegg som kunne minne om depotsted, og distribusjon av funn må dermed vurderes i forhold til hvorvidt det ett (eller flere) depoter likevel kan befinne seg utenfor sjaktene, eller engang ble lagt ned i det avdekkede området og fullstendig pløyd ut i ettertid. Det er naturlig å se for seg funnspredningen som sterkt påvirket av pløying. Det skal ikke ha vært produsert annet enn gras her etter opplysninger fra grunneier, og et bilde fra ca. 1955 viser høyherser tett i tett på det aktuelle jordet (Moe 2015:77). Det er et område som er lett drenert, og hvor grøfting til drenering har vært

ansett som helt unødvendig (Rune Ellingsen, pers. med 01.10.2020). Det er imidlertid tynt matjordsdekke, og plogdybden når undergrunnen mange steder på denne jorda. Det har ikke vært mulig å finne kilder som kan vise til noe annen pløyeretning i området definert av myntfunn enn Øst-Vest. Dette er også retningen i pløyesporene som er observert (se Fig. 2). Ifølge grunneier Rune Ellingsen har dette vært pløyeretningen så lenge han har kjennskap til, og maskinfører som også er bonde på Straumøya kunne ikke se noen hensikt med å pløye i en annen retning dersom jorda skulle vært brukt til korn, potet eller grønsaksåker tidligere. Det ville tvert om vært uhensiktsmessig å legge rennene på tvers av helningsvinkelen siden dette ville samlet vann i åkeren og dermed innebære fare for avlingen (Magne O. Olsen, pers. med. 01.10.2020). Mer episodisk bruk av traktor til diverse jordbearbeiding, som kan ha innebåret å pløye i nord-sør retning av praktiske årsaker som ikke har festet seg i manns minne, kan ikke utelukkes. Mye kan ha skjedd siden gården fikk traktor rundt midten av 1950-tallet (Moe 2015:77).

Distribusjonsmønsteret for mynter og gjenstander med tilsvarende (eller overlappende) datering viser et kontrasterende inntrykk mht. funnkonsentrasjon slik inntrykket var før undersøkelsen 2020 startet (Fig.14). Metallsøkerfunnene fra 2013 og 2014 kunne oppvise en generell spredning i N-S retning, med klar konsentrasjon til det sentrale av undersøkelsesområdet. Metallsøking under NNMSK klubbturn 25.27.9.2020 viste derimot en konsentrasjon i den sørlige enden. Dette inntrykket holder seg for så vidt etter metallsøking i forbindelse med sjaktingen/flateavdekkingen, men det ble i tillegg gjort seks funn som samstemmer ganske godt med funnkonsentrasjoner etter søkene 2013-14. Det er mulig å argumentere for et godt romlig sammenfall, så vel som kronologisk samsvar med anleggene som er datert i «aktivitetsområde – samling av strukturer» (Fig.4) i SV delen av sjaktesystemet. Det er ellers et visst sammenfall i spredning i funn i den sørlige delen av undersøkelsesområdet og retningen til de kraftige pløyefurene i sjakt 500, som kanskje kan vise at funn er pløyd utover herfra i vestlig retning. Romlig sammenfall mellom registrerte anlegg og funnkonsentrasjonene nord for naustanlegg mangler vi data for å si noe sikkert om, siden aktuelle anlegg her ikke er undersøkt og datert. Selv om det er usikkert grunnlag for å hevde en opprinnelig kontekstuell sammenheng mellom funnenes deponering og registrerte anlegg (med et mulig unntak av området i sør på Skagen), synes det som om aktivitet fordelt i et begrenset område av Skagen, mer eller mindre samsvarende med funndistribusjonen likevel er en rimeligere forklaring på funndistribusjonen enn at pløying eller annen jordbearbeiding skal ha forårsaket en slik spredning fra ett opprinnelig depot/samlet kontekst. Deposisjonelle prosesser på Skagen har mer sannsynlig vært nærmest Henriksens punkt 2: «Genstandene er mistede eller kasserede som led i aktiviteter, der har vært konsentrerte eller spesialiserte i kortere, men intensive forløp» (Henriksen 2016:71). Dette er heller ikke til hinder for at mindre enkeltdeponeringer kan ha funnet sted på forskjellige steder i det generelle området.

Figur 16 Funnefossen distribusjon. Kun vektlodd markert på nederste bilde, lengst i sørvest (Ts.16056.19) er funnet i en kontekst som kanskje ikke er beveget av pløying. Relasjoner til anlegg er vanskelig å påvise sikkert (Mulig unntak for den sørlige delen av området)

BOSETNINGSSPOR

Anleggene til et stolpebygd hus vi registrerte som et sannsynlig naust, er av en type som trolig ikke har avveket mye fra andre naust som er undersøkt fra jernalder og mellomalder i Nord-Norge, selv om stein- og torvvegger som er det fremste kjennetegnet på slike naturlig nok er pløyd fullstendig bort i dette tilfellet (dersom naustet var utstyrt med slike). Doble stolperekker er dokumentert i stornaustet i Nergård på Bjarkøya i naustets vikingtidsfase datert 862-992 e.Kr (Wickler 2021), og i 2020 ble det flateavdekket en samling anlegg tolket som rester etter et naust på Steinsland, Tjeldsund kommune, under første feltsesong i regi av Hålogalandsprosjektet. Dette har en foreløpig datering til inn på 1200-tallet, men sorteringsarbeidet på et bredt utvalg dateringer (dendrokronologi og C14-dateringer) pågår fortsatt. Blant annet må

relasjoner mellom stolpehullene i en dobbel stolperekke langs den sørlige langveggen undersøkes med ytterligere dateringer (Mikael Cerbing, pers. med september 2021). Det er mulig at doble stolperækker kan være vanlige i naust, og dermed sette den nordligste samlingen (sannsynlige) stolpehull i et interessant lys. Selv om det problematisk å se en direkte sammenheng mellom naust og funndistribusjon slik bildet nå tegner seg, er det kronologisk sammenheng mellom naust og A480 (kulturlag) og A490 (mulig veggrøft), der en slik sammenheng er noe tydeligere. Som nevnt er det all grunn til å ta forbehold til den estimert lengden på naustet. Det bør likevel ha vært minst dobbelt så langt som den indre bredde, dvs. ca. 12 m. Dette tilsier at naustet kunne rommet båter beregnet til frakt over noe distanse, som byrdinger o.l. (jf. Nilsen 1998), heller enn alminnelig bruksbåter til fiske og lokalkommunikasjon.

Dessverre er det lite innbyrdes kronologisk sammenheng mellom stolpehullet som ble snittet (A509). Dette tilhører en svært fin og tett rekke, og det er vanskelig å tenke seg hva dette skulle representere annet enn en rekke stolpehull. Likevel viste snittet en svært grunn nedgraving, svært avvikende fra stolper av permanente bygninger i lignende løs sandundergrunn slik de kjennes fra Sand, på Sandsøya i Harstad kommune (Cerbing 2014). En kan imidlertid ikke utelukke at stolpehullene er dårlig bevart. Aktivitetene som avsatte kulturlag A480 kan ha innebåret slitasje på eldre bosettingsspor allerede i tidlig mellomalder. Det er i så fall underlig at den mulige veggrøften A490 er tilsvarende grunn og vag. Dateringen fra denne er nær sammenfallende med dateringen av kulturlaget. En mulighet er at stolpehull og grøft representerer bygninger, men av typer som ikke var beregnet for å stå permanent på stedet.

DISKUSJON OG OPPSUMMERING/

FUNNENE I LOKAL OG REGIONAL KONTEKST

Selv om mye fremdeles er uavklart med hensyn til registrerte og undersøkte anlegg på Skagen 2020 er det godt dokumentert at Skagen var sted for mye aktivitet datert til en periode der det er lite boplassmateriale som dateres til samme tid, siste halvdel av 1000-tallet og utover 11-1200-tallet kjent i regionen. Funnene som indikerer bygninger bidrar kanskje ikke så mye til bosettingshistorien til området, i form den faste bosettingen, gårdshistorie o.l. Dersom anleggene og den virksomheten de representerer ses i sammenheng med funnene av mynt fra området, og kanskje har direkte relasjon som i alle fall kan belegges med kronologisk sammenfall, er det trolig funnene som kan kaste lys over aktivitetene som har funnet sted på denne delen av Skagen i perioden det er tale om.

Inntil 2017 var det registrert 32 funn av Olav Kyrre mynt i Nordland (Gullbekk og Sættem 2019:125), og med funnene fra Skagen 2020 kan man plusse på minst åtte til.

Gullbekk og Sættem anser myntfunnene i nord som et uttrykk for økt monetarisering i perioden, særlig under Olav Kyrre, og nevner spesielt tørrfiskhandelen som en faktor som drev denne prosessen (Gullbekk og Sættem 2019:125-26). Som nevnt ovenfor kan depositionsprosesser jf. Mogens Henriksen kategori 2 være den mest sannsynlige forklaringen på distribusjon av relevante funn på Skagen. I beskrivelsen av slike prosesser er det spesifikt nevnt mynter, vektlodd og gjenstander som indikerer metallbearbeiding som eksempler (Henriksen 2016:71). Alt dette er representert på den undersøkte lokaliteten på Skagen, selv om jeg har villet ta forbehold mht. metallsmelt/bronseblikk og annet mulig «skrapmetall» som kan bearbeides til nye gjenstander, siden dette ikke er lett å henhøre til førreformatorisk tid basert på typologisk-kronologiske kriterier. Dette er gjenstander som er typiske for markeds- og produksjonssteder, et mønster som nylig også er sannsynliggjort gjeldende for Nord-Norge (Krokmyrdal 2020).

For Skagens del kan C14-dateringer og funnenes kronologi indikere at stedet ivaretok slike funksjoner allerede i vikingtid, men det store innslaget av mynt og virksomhet som avsatte kulturlag, tegn til naust og andre bygninger på stedet, sistnevnt muligens lette konstruksjoner av semi-permanent karakter kan vise til økt aktivitet i handel og produksjon på stedet senere. Det er sein vikingtid, og særlig tidlig mellomalder som er perioden som skiller seg ut. Nye handelsruter, og logistikk forbundet med nye vareutvekslingsregimer, som for eksempel økt monetarisering kan være elementer som på kort tid ble innført som følge av innføringen av nye administrative regimer etter at kongsmakten gjorde seg gjeldende. Dette kommer kanskje særlig til uttrykk gjennom den økte forekomsten av Olav Kyrre mynt, og nye handelsregimer. I den sammenhengen kan det være passende å minne på om at Skagen ikke er et sted der en kan forvente omfattende handel med tørrfisk, som Gullbekk og Sættem foreslo som drivende i monetarisering i Nord-Norge. Skagens beliggenhet ved den beste naturhavnen ved ferdselsveien langs havet gjennom Saltstraumen inn og ut mellom Saltfjorden og Skjerstadfjorden kan i stedet representere et lokalt senter i et nettverk som ivaretok handel med samer i innfjordene, og kanskje over Kjølen til dagens Nord-Sverige (sml. Holberg og Hutchinson 2009), der mynter kan ha blitt utvekslet i handelen med pelsvarer. Trolig var en annen av konsekvensene med innføring av kongelig myndighet og administrasjon at kongen overtok finnkaup som sitt privilegium, ivaretatt av lokale ombud som også tok skatt av samene på vegne av kongen (jf. Hansen og Olsen 2014). Selv om ingen direkte sammenheng skal foreslås her, er det være interessant å se innslaget av norsk mynt i nord svenske offerfunn i sammenheng med økningen i forekomsten av Olav Kyrre mynt, som Skagen er et så godt eksempel på. Det er tross alt funnet totalt 88 eksemplarer fordelt på offerfunnene Gråträsk og Rautasjaure (Ellingsen 2018:8, tab.1).

LITTERATUR

- ARNTZEN, J. 2008 a. Geografi, strukturer og dateringer. I Grydeland, S. E. (red.), *Fra steinalder til jernalder på Skålbunes. Tromsø, kulturhistorie* nr. 37, s. 12-19. UM, UIT
- ARNTZEN, J. 2008 b. *Fosfatanalyse som innfallsvinkel til forskning på tidlig jordbruk i Nord-Norge: Et case study fra eldre til yngre jernalder på Skålbunes, Bodø kommune, Nordland.* Mestrergradsavhandling i arkeologi, UIT
- ARNTZEN, J. 2013. The empirical basis for research on farming settlements in northern Norway 1200 BC – 0. I: *The Border of Farming Shetland and Scandinavia. Neolithic and Bronze Age Farming.* København: Nationalmuseet, s. 182-195
- ARNTZEN, J. E. 2015. En sen vikingtids våpengrav med østlige trekk fra Løding, Bodø k. UM arkeologisk rapport, UIT
- BRATREIN, H. D. 2018. *Høvding, jarl, konge. Nord-Norges politiske historie i vikingtid. Ei annerledes fortelling.* Tromsø Museums skrifter XXXVII, Orkana Akademisk. Stamsund
- CERBING, M. 2016. *Utgrävningarna på Sandsøy och Grytøya, Harstad Kommune, 2014.* Arkeologiske rapporter, UM, UIT
- ELSTAD, U. 2019. Arkeologisk registrering – etablering av ny kommunal vannledning til Seines. Rapport Nordland fylkeskommune – Kulturminner i Nordland Arkivsaknr.:19/653 jf. 19/15310
- ELLINGSEN, E, 2018. *Ikonografi på Olav Kyrres utmyntning. Hva kan myntens motiv si om politiske og sosiale forhold under Olav Kyrre?* Materavhandling i arkeologi. NTNU
- GJESSING, G. 1934. Oldsaksamlingens tilvekst 1928-1930. *Tromsø Museums årshefter* vol.53 nr. 2, Humanistisk avdeling nr. 3
- GRØNNESBY, G. 2016. Hot Rocks! Beer Brewing on Viking and Medieval Age Farms in Trøndelag. I Iversen, F. & Petersson, H.. (red.), *The Agrarian Life of the North: 2000 BC to AD 1000: Studies in Rural Settlement and Farming in Norway*, Cappelen Akademisk, Oslo, s. 133-149
- GUDBRANDSON, T. 2001. Bodin bygdebok II 6 A-B. Gårds- og slektshistorie for Straumen. Bodø kommune
- GULLBEKK, S. og SÆTTEM, A. 2019. *Norske myntfunn 1050-1319. Penger, kommunikasjon og fromhetskultur.* Dreyer Forlag, Oslo
- HANSEN, L I. & OLSEN, B. 2014. Samenes historie fram til 1750. Cappelen akademisk forlag, Osl
- HAUBERG, P.1900: Myntforhold og Udmøntninger i Danmark indtil 1146, København
- HENRIKSEN, J. og NIEMI, A. 2014. Albertmyra i Bodø. Undersøkelse av kokegropfelt, dyrkingslag og ardsspor fra eldre jernalder. UM arkeologisk rapport 2014, UIT
- HOLBERG, E. og HUTCHINSON, A. 2009. Lenge før byen Bodøs historie, bind1: Fram til 1816. Tapir akademisk forlag, Trondheim
- INGVARDSON, G. T. 2020. *Vikingskattenes mennesker. Bornholmske sølvskatte som aktører i det økonomiske, sociale, kulturelle og symbolske felt fra ca.850 – ca.1150.* Ph.d. avhandling i arkeologi, Københavns universitet

KROKMYRDAL, T-K. 2020. *Vareutveksling gjennom 1100 år? Arkeologisk undersøkelse av mulig vareutveksling i jernalder og middelalder på Sandtorg, Harstad kommune*. Mastergradsavhandling i arkeologi, UIT

MIKALSEN, R. 2015. Løp og Myklebostad, Bodø k. Arkeologiske undersøkelser av kokegroper, fotgrøft og andrestrukturer fra sein-neolittisk tid og eldre jernalder. UM arkeologisk rapport 2014, UIT

MOE, D. 2003. Landscape history and heathland development over the last 4000 years in the Bodø area, northern Norway. *Norsk Geografisk Tidsskrift* 2003, Volum 57.(4) s. 1-11

MOE, K. 2015. Skagen – livet for en småbarnsfamilie på gamleheimen. *Saltstraumboka* 2015. s.73-78

NGU kart Løsmasser = [http://geo.ngu.no/kart/losmasse mobil/](http://geo.ngu.no/kart/losmasse_mobil/) lest 25.11.2020

NICOLAISSEN, O. M. 1886. Undersøgelser i Nordland 1885. *Foreningen til Norske Fortidsmindesterkers Bevaring. Aarsberetning 1885*, s. 1-21. Kristiania

NICOLAISSEN, O. M. 1904. Undersøgelser i Nordlands amt 1903. *Foreningen til Norske Fortidsmindesterkers Bevaring. Aarsberetning 1903*, s. 211-220. Kristiania

NILSEN, G. 1998: *Jernaldernaust på Vestvågøy i Lofoten*. Hovedfagsavhandling i arkeologi, Stensilserie B, nr. 49, Universitetet i Tromsø.

KJELLMAN og OPPVANG. 2016. Sikring av flatmarksgrav og funn på Vågøynes, Bodø k. 2014-2015. Id 179303-1 og 3. UM arkeologiske rapporter 2015, UIT

OLSEN, M. 2008. Jernalderstrukturene på Flaten. I Grydeland, S. E. (red.), *Fra steinalder til jernalder på Skålbunes. Tromura, kulturhistorie* nr. 37, s. 36-52. UM, UIT

OPPVANG, J. og Kjellman. 2016. Arkeologisk utgravning i gårdshaug id. 8009, Vik, Saltdal k. Nordland f. UM arkeologiske rapporter 2015, UIT

OPPVANG, J. og KJELLMAN, E. 2019. Knaplund Nordre. Undersøkelser av gårdshaug id. 9254. *Tromura*. Tromsø museums rapportserie nr. 53., UIT

PEDERSEN, A. 2001. Rovfugle eller duer. Fugleformede fibler fra den tidlige middelalder. *Aarbøger for Nordisk Oldkyndighed og Historie*

PEDERSEN, U. 2001: Vektlodd – sikre vitnesbyrd om handelsvirksomhet? I *Primitive tider* 2001, s. 19-36

PEDERSEN, U. 2013. Nye vektlodd fra Vestfold. *Nicolay* nr. 119, s. 53-59

PETERSEN, J. 1919. De norske vikingesverd. En typologisk-kronologisk studie over vikingetidens vaaben. Videnskapsselskapets Skrifter II. Hist.-fil.klasse 1919, 1

Sand-Eriksen, A., Skre, D., Stamnes, A.a. 2020. Hvordan har metallgjenstander funnet veien til pløyselaget. Resultater fra et prøveprosjekt på Storhov på Elverum. *Primitive tider* 22, s.75-94

SKAARE, K. 1995. *Norges mynthistorie*. Bind 2. Katalog- og registerbind. Oslo: Universitetsforlaget

SJØVOLD, T. 1974. *The iron age settlement of Arctic Norway: A study in the expansion of European iron age culture within the Arctic Circle: Late iron age (merovingian and viking periods)*. Tromsø Museums skrifter X: II. Tromsø

SOLBERG, B. 2014. *Jernalderen i Norge. Ca. 500 f.Kr. – 1013 e.Kr.* Oslo, Cappelen Akademiske

Forlag

Stadnamn i Nordland, lest 22.10.2022:

<https://www.arcgis.com/apps/webappviewer/index.html?id=f4795dcb2abb4c2e8222d0de8df32019>

STORLI, I. 1985. *Håøyghøvdingen. Om grunnlaget for og vedlikeholdet av høvdingmakt i jernalderen, med vekt på Sør-Salten*. Magisteravhandling i arkeologi, UIT

WICKLER, S. 2021. Et stornaust og båtverksted fra vikingtid og middelalder.

Forskningsutgravning i 2020 på Nergård, Bjarkøy, Harstad k. *Tromura*. Tromsø museums rapportserie nr. 60, UIT

ØYE, I. 2005. Kammer, kjønn og kontekst. I Bergsvik, K. A og Engevik, A. (red.) *Fra funn til samfunn. Jernalderstudier tilegnet. Bergljot Solberg på 70-årsdagen*. UBAS 1, UIB, Bergen

HAUGLID, M. 1984. Befaringsrapport, top.ark, UM

VEDLEGG

TS16056.93 Profilsnitt A550. Inkl. 2 skjellfragm.													
IDnr	Familie/Art	Norsk	Beinslag	Beindel	Side	Epifyse	Ald	Sex	N	Vekt g	<0.1g	Kommentar	rent/Ubrent
1	<i>Gadus morhua</i>	Torsk	Vertebra	V.caud. fragm.				-	2	0,9			Ubrent
2	Gadidae	Torskefamilien	Vertebra	V.cerv. fragm.				-	1	1,1		Trolig <i>Gadus morhua</i>	Ubrent
3	Gadidae	Torskefamilien	Vertebra	fragm.				-	2	0,8			Ubrent
4	Pisces (indet.)	Fisk (ubestembart)	Radii branchiostegi	fragm.				-	1	0,3		stor	Ubrent
5	Pisces (indet.)	Fisk (ubestembart)	Radii branchiostegi	fragm.				-	4	0,2			Ubrent
6	Pisces (indet.)	Fisk (ubestembart)	Lepidotrichia					-	1	0	x		Ubrent
7	Pisces (indet.)	Fisk (ubestembart)	Vertebra	fragm.				-	1	0	x		Ubrent
8	Pisces (indet.)	Fisk (ubestembart)	Ubestembart	fragm.				-	11	2			Ubrent
9	Artiodactyla	Partåete (Klovdyr)	Vertebra	spina v.thor.				-	1	1,7		Størrelse som sau/geit	Ubrent
10	Mammalia (indet.)	Pattedyr (ubestembart)	Ubestembart	fragm.				-	8	6,5			Ubrent
11	<i>Lemmus lemmus</i>	Lemen	Cranium	max, M1,M2	dex			-	1	0,1			Ubrent
12	<i>Lemmus lemmus</i>	Lemen	Mandibula	corpus, M2,M3	sin			-	1	0	x		Ubrent
TS16056.94 A509													
IDnr	Familie/Art	Norsk	Beinslag	Beindel	Side	Epifyse	Ald	Sex	N	Vekt g	<0.1g	Kommentar	rent/Ubrent
13	Mammalia (indet.)	Pattedyr (ubestembart)	Ubestembart	fragm				-	4	1,2			Ubrent
14	Pisces (indet.)	Fisk (ubestembart)	Radii branchiostegi	fragm				-	1	0	x		Ubrent
TS16056.95 PK542.490													
IDnr	Familie/Art	Norsk	Beinslag	Beindel	Side	Epifyse	Ald	Sex	N	Vekt g	<0.1g	Kommentar	rent/Ubrent
15	Mammalia (indet.)	Pattedyr (ubestembart)	Lemmeknokler	dia				-	1	0,2			Br
16	Mammalia (indet.)	Pattedyr (ubestembart)	Lemmeknokler	dia				-	1	0,3		2 fragmenter av samme bein (refit)	Br
17	Pisces (indet.)	Fisk (ubestembart)	Ubestembart	fragm.				-	2	0,4			Br
18	Pisces (indet.)	Fisk (ubestembart)	Ubestembart					-	1	0	x		Ubrent
19	Mammalia (indet.)	Pattedyr (ubestembart)	Ubestembart	fragm				-	1	0,1			Ubrent
20	Pisces (indet.)	Fisk (ubestembart)	Ubestembart	fragm				-	1	0	x	trolig del av en pterygiophor	Ubrent

NationalLaboratory for Age Determination									
14C Result Report									
Jørn Erik Henriksen		jorn.henriksen@uit.no		Calibration references:					
UM - Norges arktiske universitetsmuseum				OxCal v4.4.2 Bronk Ramsey (2020); r:5					
Lars Thørringsveg 10				Atmospheric data from Reimer et al (2020)					
9006 Tromsø									
Sample Name	Fraction	14C content (pMC)	14C Age (rounded)	d13C (from AMS system)	Calibrated Age Ranges	Wood species	14C Age (not rounded)	% C	mgC
TRa-16244 Ts.16056.84	Trekull. Nøtteskall, brent, Alkali residue	88.89 ± 0.14	945 ± 15	-25.5 ± 0.8 ‰	68.3% probability	- 1 bit nøtteskall, brent.	946 +13/-13 BP	71	1.84
					1042AD (7.4%) 1050AD				
					1081AD (25.1%) 1107AD				
					1116AD (35.8%) 1152AD				
					95.4% probability				
TRa-16245 Ts.16056.86	Trekull. 1 bit Betula sp., Alkali residue	88.75 ± 0.16	960 ± 15	-25.4 ± 0.8 ‰	1036AD (14.1%) 1054AD	- 1 bit Betula sp.	959 +15/-15 BP	65	1.76
					1062AD (81.3%) 1158AD				
					68.3% probability				
					1035AD (13.1%) 1047AD				
					1084AD (47.2%) 1127AD				
TRa-16246 Ts.16056.87	Trekull. 1 bit Betula sp., Alkali residue	86.23 ± 0.13	1190 ± 15	-27.5 ± 0.8 ‰	1140AD (8.0%) 1148AD	- 1 bit Betula sp. Prøven inneholder også Pinus sp.	1191 +13/-13 BP	68	1.83
					95.4% probability				
					774AD (15.6%) 792AD				
					803AD (3.3%) 811AD				
					819AD (76.5%) 887AD				
TRa-16247 Ts.16056.88	Trekull. 1 bit Betula sp., Alkali residue	87.61 ± 0.14	1065 ± 15	-31.4 ± 0.9 ‰	68.3% probability	- 1 bit Betula sp.	1063 +13/-13 BP	76	2.20
					989AD (68.3%) 1019AD				
					95.4% probability				
					903AD (4.0%) 912AD				
					976AD (91.5%) 1024AD				
TRa-16248 Ts.16056.90	Trekull. 1 bit Salix/Populus sp., Alkali residue	89.04 ± 0.18	935 ± 15	-26.8 ± 0.4 ‰	68.3% probability	- 1 bit Salix/Populus sp.	933 +17/-17 BP	65	1.70
					1046AD (32.0%) 1084AD				
					1094AD (7.0%) 1103AD				
					1123AD (29.2%) 1158AD				
					95.4% probability				
TRa-16249 Ts.16056.92	Trekull. 1 bit Betula sp., Alkali residue	89.25 ± 0.14	915 ± 15	-26.2 ± 0.3 ‰	1040AD (95.4%) 1160AD	- 1 bit Betula sp.	913 +13/-13 BP	67	1.82
					68.3% probability				
					1050AD (50.8%) 1081AD				
					1152AD (17.4%) 1165AD				
					95.4% probability				

